

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІ
ШЫРАҚБЕК ҚАБЫЛБАЕВ АТЫНДАҒЫ ҚОСТАНЫ АКАДЕМИЯСЫ**

**КОСТАНАЙСКАЯ АКАДЕМИЯ
МИНИСТЕРСТВА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ИМЕНИ ШРАКБЕКА КАБЫЛБАЕВА**

С.А. Едресов, А.В.Брылевский

**ҚАЗІРГІ КЕЗЕНДЕГІ КРИМИНАЛИСТИКАНЫҢ ДАМУ
ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ**

ОҚУ ҚҰРАЛЫ

**ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ КРИМИНАЛИСТИКИ
НА СОВРЕМЕННО ЭТАПЕ**

УЧЕБНОЕ ПОСОБИЕ

Қостанай, 2022

УДК 343.98 (075.8)
ББК 67.52 я73
Е30

Қазақстан Республикасы ІІМ Шырақбек Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының Ғылыми Кеңесімен басылымға ұсынылған

Рецензенттер:

Қазақстан Республикасы ІІМ Шырақбек Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының ғылыми-зерттеу орталығының бастығы, заң ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі А. Б. Айтуарова

Қостанай облысы полиция департаменті Жедел-криминалистикалық басқармасының бөлім бастығы полиция полковнигі А. В. Брылевский

Едресов С.А. Брылевский А.В.

Е Қазіргі кезеңдегі криминалистиканың даму тенденциялары: оқу құралы = Тенденции развития криминалистики на современном этапе: учебное пособие. / С.А. Едресов, А.В. Брылевский. – Қостанай: Қостанайская академия МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева, 2022.- 52 б.

ISBN 978-601-7931-41-4

Оқу құралында автор қазіргі кезеңде криминалистиканы дамыту мәселелерін қарастырады. Бұл жұмыс Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының оқытушыларына, докторанттарына, магистранттарына, практикалық қызметкерлеріне арналған. Материал қазіргі заманғы криминалистика мәселелері бойынша әдебиеттерді талдау және криминалистикалық құралдарды қолдану тәжірибесі негізінде баяндалған.

УДК 343.98 (075.8)
ББК 67.52 я73
Е30

© С.А. Едресов, А.В. Брылевский 2022.

УДК 343.98 (075.8)
ББК 67.52 я73
Е30

Рекомендовано к изданию Ученым Советом Костанайской академии
МВД Республики Казахстан имени Шпракбека Кабылбаева

Рецензенты:

начальник научно-исследовательского центра Костанайской Академии МВД
Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева, кандидат юридических наук,
полковник полиции **Айтуарова А.Б.**,
начальник отдела оперативно-криминалистического управления Департамента
полиции Костанайской области, полковник полиции **Брылевский А.В.**

Едресов С.А. Брылевский А.В.

Е Қазіргі кезеңдегі криминалистиканың даму тенденциялары: оқу құралы =
Тенденции развития криминалистики на современном этапе: учебное
пособие. / С.А. Едресов, А.В. Брылевский. – Костанай: Костанайская
академия МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева, 2022.- 53 с.

ISBN ISBN 978-601-7931-41-4

В учебном пособии рассматриваются вопросы развития криминалистики на современном этапе. Данная работа предназначена для преподавателей, докторантов, магистрантов, практических работников правоохранительных органов Республики Казахстан. Материал изложен на основе анализа литературы по проблемам современной криминалистики и практики применения криминалистических средств.

УДК 343.98 (075.8)
ББК 67.52 я73
Е30

© Едресов С.А., Брылевский А.В., 2022.

МАЗМҰНЫ=СОДЕРЖАНИЕ

Кіріспе.....	5
1. Сот теориясы: қалыптасу және даму перспективалары	6
1.1 Криминалистиканың жалпы теориясын қалыптастыру.	6
1.2 Қазіргі кезеңдегі криминалистиканың дамуы мен мәселелері.	9
2. Криминалистикалық техниканы жетілдірудің қазіргі жағдайы мен болашағы	16
2.1 Криминалистикалық техниканың генезисі.	16
2.2 Криминалистикалық техниканың дәстүрлі салаларының мәселелері.	19
2.3 Криминалистикалық техниканың заманауи салаларының өзекті мәселелері.....	21
Введение	26
1. Криминалистическая теория: формирование и перспективы развития	27
1.2 Формирование общей теории криминалистики.	27
1.2 Развитие и проблемы криминалистики на современном этапе.	30
2. Современное состояние и перспективы совершенствования криминалистической техники	38
2.1 Генезис криминалистической техники.	38
2.2 Проблемы традиционных отраслей криминалистической техники.	41
2.3 Актуальные проблемы современных отраслей криминалистической техники.	44

КІРІСПЕ

Сот білімінің қарқынды дамуы кездейсоқ емес. Өзінің пайда болуынан бастап қылмыстың материалдық іздерін тиімді анықтау, бекіту және кейінгі криминалистикалық және сараптамалық зерттеу мақсатында ғылыми ұсыныстар, ғылыми-зерттеу және қолданбалы әдістер, әдістер, құрылғылар және басқа құралдар дамып келе жатқан криминалистік теория мен қылмыстық істерді тергеудің күнделікті тәжірибесіне белсенді енгізілді. Осы мақсатта алғашқы отандық криминалистер де, кейінгі ұрпақтар да логика, медицина, химия, физика, биология, математика, психология, әлеуметтану, еңбекті ғылыми ұйымдастыру, Шешім қабылдау теориясы, жүйелік талдау сияқты ғылымдардың ғылыми жетістіктерін кеңінен қолданды. Олардың дамуының жоғары деңгейі және қоғамда мойындалған билік қылмысты тергеу туралы ғылымның тез қалыптасуы мен қалыптасуының объективті алғышарты болды.

Авторлар ұсынған оқу құралы сізге Құрметті оқырманға ғылыми криминалистика әлеміне еруге мүмкіндік береді. Бір сөзбен айтқанда, курсты зерттеудің басынан бастап, материалдық іздердің пайда болуын, олардың іздердің жалпы тізбегіндегі орнын, сондай-ақ тергеу әдістері мен әдістерін, сондай-ақ оларды одан әрі тиімді пайдалану бойынша жедел-ізвестіру іс-шараларымен бірге түсіндіретін себеп-салдарлық байланыстарды қалыптастыратын қылмыстық оқиғаның бейнесі туралы тұтас көзқарасты қалыптастыруға тырысу керек. Тұтас көзқарасты дамыту кәсіби ойлауды қалыптастырудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады және осы жолдағы алғашқы қадам-сот-медициналық сараптаманы саналы түрде дамыту.

1. СОТ ТЕОРИЯСЫ: ҚАЛЫПТАСУ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

1.1 Криминалистиканың жалпы теориясын қалыптастыру.

1960 жылдары басталған бұл кезең, әсіресе оның жалпы теориясын қалыптастыру тұрғысынан, отандық криминалистиканың даму қарқындылығының артуымен сипатталады. Осы уақытқа дейін біздің криминалистика терең ғылыми зерттеулерге негіз болған бай эмпирикалық материал жинады. Жалпы теория арнайы білімді саралау және интеграциялау заңдарына сәйкес криминалистиканың өсуін қамтамасыз ететін, алдын-ала тергеудің, жедел-іздігі, Сот және сараптама қызметінің мәнін жан-жақты зерттеуге, қылмысқа қарсы күрес құралдарын, әдістері мен әдістерін одан әрі дамыту мен жетілдіруге ықпал ететін негіз болды. Сот ғылымының барлық бағыттары, оның жеке теориялары мен ілімдері әлеуметтануға, психологияға, болжамға, ықтималдық теориясына, математикаға, логикаға, кибернетикаға, информатикаға, модельдеуге және ғылыми ойдың басқа да озық бағыттарына жүгінудің арқасында байытылды.

1960 жылдардан бастап қазіргі кезеңдегі криминалистика ғылымның жалпы теориялық және әдіснамалық мәселелерінің терең дамуымен, оның жаңа бөлімінің - "теориялық және әдіснамалық негіздерінің" қалыптасуымен сипатталады.

Сот-медицина ғалымдарының осы мәселелерге үндеуі-бұл криминалистика ғылымының қалыптасуы мен қалыптасу кезеңіндегі жекелеген мәселелерді терең зерттеуден туындаған ғылымның дамуының заңды процесі. Осыған байланысты С. П. Митричевтің "кеңестік криминалистиканың теориялық негіздері" (1965), р. с. Белкин және А. и. Винбергтің "Криминалистика және дәлелдеу" (1969) монографиялары, в. Я. Колдиннің сәйкестендіру мәселелеріне және оның қылмыстық істердегі шындықты анықтаудағы рөліне арналған жұмыстар циклі сияқты іргелі жұмыстардың пайда болуын атап өткен жөн. (1969, 1978), И. Лузгин "тергеудің әдіснамалық мәселелері" (1974), Н.А. Селиванов, в.г. Танасевич, А. А. Эйсман, Н. А. Якубович "кеңестік криминалистика. Теориялық мәселелер" (1978), а. л. Васильева және н. П. Яблокова "Криминалистика пәні, жүйесі және теориялық негіздері" (1984), в.Я. Колдина және н. с. полевой "криминалистикадағы ақпараттық процестер мен құрылымдар" (1985), р. с. Белкина - криминалистика теориясы (криминалистика) мәселелері бойынша жұмыстар. 1986, 1987, 1988) және т.

Жалпы теория негізінде криминалистикада жаңа бағыттар пайда болды - дағдылар туралы ілім (Г. А. Самойлов), қылмыс жасау және іздерді жасыру әдістері туралы ілім (г. г. Зуйков, и. М. Лузгин, в. п. Лавров), қылмыстың криминалистік сипаттамасы (р.с. Белкин, В. А. үлгілер, Н. А. Селиванов, т. б.). Н. Н. Яблоков), криминалистикалық кибернетика (н. с. Полевой) және т. б.

Р.С. Белкин мен Ю.И. Краснобаев 1967 жылы "Құқықтану" журналында

жарияланған "кеңестік криминалистика пәні туралы" мақаласында алғаш рет криминалистиканы анықтауға жаңа көзқарастың қажеттілігі туралы пікір білдірді. Мақала авторлары сот-медицинаны анықтауда маңызды аспектілер дәлелдемелерді жинау, зерттеу және бағалау әдістері, әдістері мен құралдары емес, осы дәлелдердің пайда болу заңдылығы болуы керек деген қорытындыға келді.

Көптеген отандық сот сарапшылары криминалистика пәнінің жаңа түсіндірмесіне қосылды, кейде белгілі бір редакторлық нақтылаулармен немесе модификациялармен.

Сол талқылауда профессор А. К. Васильев сот-медициналық сараптаманың анықтамасын ұсынды. Ол түпкілікті түрде келесідей тұжырымдалды: "Криминалистика-бұл қылмысты жүйелі түрде тергеуді ұйымдастыру, қылмыстық іс жүргізу заңының нормаларына сәйкес дәлелдемелерді тиімді табу, жинау және зерттеу және осы мақсаттар үшін арнайы әдістер мен құралдарды қолдану арқылы қылмыстың алдын алу туралы ғылым. табиғи, техникалық және басқа да арнайы ғылымдар негізінде жасалған және қылмыс механизмін зерттеу және дәлелдерді қалыптастыру". Рас, автордың өзі бұл анықтама тек ойлау үшін негіз бола алады деп ұсынды.

Алғаш рет криминалистиканың жалпы теориясының тұжырымдамасы мен құрылымын р.с. Белкин "Лениндік рефлексия теориясы және кеңестік криминалистиканың әдіснамалық мәселелері" (1970), содан кейін ол үш томдық "кеңестік криминалистика курсында" (1977 - 1979), басқа жұмыстарда жасаған.

"Жалпы криминалистика теориясы" термині ғылыми қолданысқа енді, ал бұл теорияның мазмұны ғылым жүйесіндегі бірінші бөлімді құрады. Кейіннен А.А. Эйсман, Н.А. Селиванов және басқа да ғалымдар жалпы теорияның мазмұны мен құрылымына түзетулер енгізді, бірақ бұл олардың шығармаларында тұтас түрде ұсынылған жоқ.

Криминалистиканың жалпы теориясының қалыптасуы оның құрамдас бөліктерін мақсатты зерттеуге серпін берді (г.г. Зуйков, в.ф. Орлова, А. А. закатов, С. и. Цветков, и. А. Алиев, Н. Н. Лысова, В. М. Пешков, Л. г. Горшенин және т. б. диссертациялық және монографиялық зерттеулер).

Криминалистика дамуының қазіргі кезеңі, жалпы теория мәселелерін дамытумен қатар, ғылымның басқа бөлімдерінің жалпы теориялық мәселелерін терең зерттеумен сипатталады.

Криминалистикалық техника саласында техникалық-криминалистикалық құралдар мен дәлелдемелермен жұмыс істеу әдістерінің талдауы мен сипаттамасы, сот ісін жүргізуде арнайы танымдарды пайдалану, сот сараптамасы проблемалары қамтылған жұмыстар пайда болды (И. А. Селиванов,

З. М. Соколов, В. К. Лисиченко, В. И. Гончаренко, М. В. Салтевский, Г. И. Грамович, И. Н. Сорокотягин, а. А. Леви, т. б.). Сот сараптамасы теориясының негізінде сот сараптамасының жалпы теориясы қалыптаса бастады (А.Р. Шляхов, А.и. Винберг және Н. Т. Малаховская, Ю. г. Корухов, и. А. Алиев, Е. Р. Россинская, Т. В. Аверьянова, с. Ф. Бычкова).

Криминалистік тактика саласында ғалымдардың назары тергеу

жағдайларының проблемаларына (и. Ф. Герасимов, Л. Я. Драп-кин, о. я. Баев, В. К. Гавло, В. И. Шиканов және т. б.), тактикалық комбинациялар (операциялар) мен өзге де криминалистік кешендерге (а. в. Дулов, р. с. Белкин, В. А. Жбанков және т. б.) аударылды), тактикалық шешім және тактикалық қауіп (С.и. Цветков, р. с. Белкин, Ю. Ю. Осипов, Г. А. Зорин).

Криминалистік әдістеме саласында ғылымның осы бөлімінің тұжырымдамалық негіздері туралы идеялар тұжырымдалды (а. н. Колесниченко, и. Н. Легрин, В. А. үлгілер), тергеу процесінде айыпталушы мен жәбірленушінің жеке басын зерттеу мәселелерін әзірлеу жалғасты (Ф. в. Глазырин, п. п. Цветков, В. В. Вандышев және т. б.).

Тактика мен әдістеме арасындағы түйіскенде тергеудің танымдық сипатын (и.М. Лузгин, Н. А. Якубович, В. Е. Коновалова, А. А. Эйсман және т. б.), тергеудің ұйымдастырушылық негіздерін және оның тиімділігін (Л. А. Соя-Серко, А. и. Михайлов, А. Б. Соловьев), тергеу әрекеттерінің жүйесін (и.Е.Быховский), криминалистика деректерін құқық қолдану қызметінің әртүрлі салаларында қолдану (Ю. г. Корухов).

60-жылдары КСРО таратылғанға дейін сегіз республикалық сот сараптамасы Ғылыми-зерттеу институты және 50-ден астам сот сараптамасы зертханасы кіретін одақтас республикалардың Әділет министрліктерінің мемлекеттік сараптама мекемелерінің жүйесі дамыды.

Ресейлік криминалистиканың үдемелі дамуы одан жедел-іздігіру қызметі теориясы мен сот психологиясы туралы білімнің тәуелсіз салалары ретінде бөлінуіне әкелді. Криминалистикада кибернетика, ойын теориясы, одорология, модельдеу теориясын қолдануға байланысты жаңа бағыттар пайда болды. Жалпы принциптер мен әдістер, нысандар, арнайы құралдар белсенді зерттеле бастады, сот сараптамаларының жаңа түрлері дами бастады, кең спектрдегі арнайы білімді қолданудың әдістері мен әдістері жасалды.

Сот сараптамасының жалпы теориясы сот-медициналық нұсқаларды тергеу мен ұсынуды жоспарлау ілімінің одан әрі дамуына ықпал етті: осы ілімнің элементтері мен мазмұны, оның тұжырымдамалық аппараты нақтыланды. Зерттеу нысаны тергеу әрекеттерінің табиғаты болды. Тергеу және эксперимент жүргізу тәжірибесі, тану, жауап алу, бетпе-бет келу, тінту, ұстау тәжірибесі жан-жақты талданды. Криминалистикалық тактикада бірқатар жаңа перспективалық бағыттар: тергеу жағдайлары, криминалистикалық операциялар, тактикалық комбинациялар туралы ілім әзірлене бастады.

Қылмыстың жекелеген түрлерін тергеу әдістемесі де өз негіздерін тереңдетіп, кеңейтті. Оның бастапқы ережелері, оның ішінде тақырыбы, жүйесі, принциптері мен міндеттері, криминалистика құрылымындағы орны Толығырақ анықталған. Кәсіпкерлікке толмағандардың, жазасын өтеп жатқан адамдардың, өткен жылдардағы ашылмаған деликттердің және рецидивистер жасаған қылмыстардың қылмыстарын тергеу әдістемесін қалыптастыру, топтық қылмыстарды тергеу және т. б. аяқталуда. Қылмыстың ақпараттық модельдерін жасауға, тергеу қызметін алгоритмдеуге, тергеу әдістерін компьютерлендіруге көп көңіл бөлінеді.

Криминалистикалық әдістеме осы іздерде пайда болған қылмыстарды

жасаудың заманауи әдістерін зерттеу; типтік тергеу жағдайлары мен нұсқалары жүйесін әзірлеу; жасалған іс-әрекет пен кінәлінің жеке басын криминалистикалық талдауды жетілдіру; реформаланатын экономика саласында әсіресе ұйымдасқан топтар мен қауымдастықтар жасаған қылмыстарды ашу мен тергеудің озық тәжірибесін жалпылау арқылы дамиды: компьютерлік техниканы қолдану, несие карталары мен вексельдермен алаяқтық, салық төлеуден қылмыстық жалтару және т. б.

Өзінің ерекше табиғатына байланысты кеңестік кезеңдегі криминалистика басқа әлеуметтік ғылымдардан аз идеологияландырылды және таптық көзқарастың сирек кездесетін "туу нүктелерінен" оңай босатылды. Сеніммен айтуға болады! өзінің деңгейі мен жетістіктері бойынша отандық криминалистика басқа елдердегі осы ғылымның деңгейінен кем емес, сонымен қатар одан да асып түсетінін атап өту керек.

Қорытындылай келе, КСРО-ның ыдырауы сот сараптамасының даму қарқынына теріс әсер еткенін атап өткен жөн. Тергеу, сараптама және іздестіру органдарының бірыңғай жүйесі іс жүзінде құлдырады, әртүрлі Егемен мемлекеттерде табылған криминалистер арасындағы байланыс әлсіреді, қолданбалы және теориялық зерттеулер баяулады. Бірте-бірте бұл теріс үрдіс, оның ішінде индустриалды дамыған елдерде жұмыс істейтін криминалистермен байланысты нығайту арқылы жеңілуде.

1.2 Қазіргі кезеңдегі криминалистиканың дамуы мен мәселелері.

Кеңес Одағының ыдырауы біздің ғылымымыз үшін із қалдырмады: сот-сараптама Достастығы да ыдырады, соңғы жылдары бұрынғы одақтас республикалардың сот-сараптамалық байланыстары азайтылды. Алайда криминалистиканың басты міндеті-қылмыспен күресте құқық қорғау органдарына ғылыми әзірлемелерімен көмектесу қалды. Әрине, бұл мәселені шеше отырып, бұрынғы Кеңес Одағы елдерінің криминалистері әр елдің саяси, мәдени және басқа да ерекшеліктерін ескере отырып, өз жолдарымен жүреді. Алайда, жалпы міндеттің бірлігі әр елдегі криминалистика ғылымының жеке міндеттері де ұқсас деп болжайды және оларды ұқсас құралдарды қолдана отырып, бірдей немесе ұқсас әдістермен шешу керек. Сондықтан криминалистер арасында тәжірибе алмасу өте маңызды, ал қазіргі заманғы криминалистика алдында тұрған негізгі проблемалар көрші елдердің криминалистері үшін де белгілі бір қызығушылық тудыруы керек.

Криминалистика ұғымы туралы

Криминалистика ғылымының негізгі мәселелерінің бірі-оның тұжырымдамасын анықтау. Ресейлік криминалистердің басым көпшілігі профессор Р. С. Белкин ұсынған Анықтама ең сәтті деп санайды: криминалистика-бұл қылмыс механизмінің заңдылықтары, қылмыс пен оның қатысушылары туралы ақпараттың пайда болуы, дәлелдемелерді жинау, зерттеу, бағалау және пайдалану туралы ғылым. және осы заңдылықтарды білуге негізделген сот-тергеу және қылмыстың алдын-алу құралдары мен

әдістері.

Өкінішке орай, жақында жекелеген ғалымдар кейбір, бір қарағанда, шамалы өзгерістер негізінде бұл анықтамадан бас тартуға тырысады.

Тоталитарлық мемлекеттен демократиялық мемлекетке көшу және қоғамдық өмірдің барлық салаларындағы, соның ішінде сот жүйесіндегі өзгерістер адвокатураның рөлі мен маңыздылығының күрт артуына әкелді. Қылмыстық істер бойынша қорғауды жүзеге асыру процесінде адвокатураның рөлі едәуір артты. Арнайы оқу пәні пайда болды - қылмыстық істер бойынша кәсіби қорғау теориясы, және, әрине, оқу курстары жүйесінде осы пәннің орнын анықтау мәселесі туындады. Кейбір авторлар кәсіби қорғау теориясын сот сараптамасының бөлігі ретінде қарастырады және бұл теорияны одан әрі дамыту сот-медициналық сараптама аясында жүргізілуі керек деп санайды.

Осы Тұжырымдаманың белсенді жақтаушыларының бірі профессор О. я. Байев былай деп жазады: "Криминалистика-бұл қылмыс жасауға, оларды тергеуге және сотта қылмыстық істерді қарауға байланысты ақпараттың пайда болу, жинау, зерттеу, Пайдалану және бағалау заңдылықтары туралы ғылым, сонымен қатар осы заңдылықтарды білуге негізделген анықтау органының ақпараттық-танымдық іс-әрекетінің құралдары мен әдістері, тергеушінің, сарапшының, прокурордың және адвокаттың әрқайсысы өзінің қылмыстық іс жүргізу функциясы мен өкілеттіктеріне сәйкес.

Бір қарағанда, бұл анықтама р. с. Белкиннің анықтамасына өте жақын. "Дәлелдемелерді жинау, зерттеу, бағалау және пайдалану" сөздерінің орнына ақпаратты жинау, зерттеу, бағалау және пайдалану туралы, "сот - тергеу және қылмыстың алдын-алу" сөздерінің орнына танымдық іс-әрекет туралы айтылады және мұндай қызмет субъектілерінің қатарына анықтау органымен, тергеушімен және прокурормен қатар адвокат та кіреді.

Мұндай шамалы болып көрінетін өзгерістер анықтаманың мағынасын түбегейлі өзгертеді. Қылмыстық процестегі қорғаушы тергеуші мен мемлекеттік айыптау өкілі сияқты рөл атқарады. Бұл, біздің ойымызша, түбегейлі дұрыс емес.

Криминалистиканы қылмыстық істер бойынша кәсіби қорғау теориясынан ерекшелетін ең бастысы-мақсаттардағы түбегейлі айырмашылық. Криминалистика ғылымының барлық ережелері тергеуші мен сотқа іс бойынша объективті шындықты анықтауға көмектесуге бағытталған. Сонымен бірге қорғаушының мақсаты тек өз клиентінің мүдделерін қорғау болып табылады. Шындықты анықтау қорғаушының міндетіне кіреді, өйткені бұл клиенттің мүдделеріне сәйкес келеді. Егер мұндай сәйкестік болмаса, Іс бойынша шындықты анықтау қорғаушының мүдделеріне тікелей қайшы келеді, демек ол кәсіби қорғаныс теориясының міндеттеріне кіре алмайды. Бірақ егер тергеуші мен қорғаушының мақсаттары сәйкес келмесе және көп жағдайда керісінше болса, кәсіби қорғаныс теориясының мәселелерін бір жалпы ғылым - криминалистика аясында дамыту мүмкін емес екені анық. Шын мәнінде, бұл криминалистиканы мағынасыз етеді, оның негізгі негіздерінің эрозиясына, өзегінің жойылуына әкеледі. Болжалды қылмыскерді қалай ашуға болатындығы және оған Жауапкершіліктен қалай құтылуға болатындығы туралы бір уақытта

айтылатын ғылым қылмысқа қарсы күресте оң рөл атқара алмайды.

Кәсіби қорғанғыс теориясы, Адвокаттық қызмет теориясының бөлігі бола отырып, сот - медициналық ғылым пәніне кірмейді және енбеуі керек-ол тәуелсіз ғылым және оқу пәні болуы керек. Ғылымда және сот-медициналық білім беру курсында тергеушінің қорғаушымен өзара әрекеттесу мәселелерін қарастыруға болады; әрине, бұл жерде кең мағынада өзара әрекеттесу туралы, яғни тергеушінің қорғаушы тарапынан қарсылықты жеңуі туралы айту керек.

Криминалистика жүйесі туралы

Көптеген жылдар бойы криминалистикада басым болған идеяларға сәйкес, біздің ғылым және оның оқу курсы төрт бөлімнен тұрады:

1. Жалпы теория және әдістеме,

2. Криминалистикалық техника. Криминалистикалық техниканың ғылыми әлеуеті оның жалпы және жеке мәселелеріне арналған ірі монографиялық зерттеулерден тұрады: г. л. Грановский, Б. и. Шевченко, и. Ф. Крылов - трассология саласында, Л. Е. Ароккер, в. ф. Орлова, А. и. Манцветова - қолжазба саласында, а. а. Гусев, Д. я. Мирский, В. И. Фурлетов, А. А. Эйсман-кұжаттарды техникалық-криминалистикалық зерттеуде; Б. М. Комаринец, С. Д. Кустанович, Е. Н. Тихонов - сот-баллистикалық сараптаманың теориясы мен әдістемесі мәселелері бойынша; В. А. Снетков, А. М. Зинина, З. И. Кирсанова-портреттік сәйкестендіру саласында.

3. Бұрын и. Н.Якимовтың шығармаларында қылмыстық тактика деп аталған криминалистік тактика, криминалистика ғылымының саласы ретінде 50-жылдардың ортасынан бастап қарқынды дами бастады. Оның проблемалары а. н.Васильевтің жазбаларында белсенді және дәйекті түрде зерттелді, оны тергеу тактикасы деп атады. Сот тактикасының теориялық мәселелерін әзірлеуге р. с.Белкин, Л. Я. Драпкин, а. в. Дулов, Г. А. Зорин, В. Е. Коновалова, а. н. Колесниченко, А. М. Ларин, и. М. Лузгин және басқа ғалымдар үлкен үлес қосты. Жеке тергеу әрекеттерінің тактикасы мәселелері Л.Е. Ароккер, р.с. Белкин, Н. И. Гуковская, А. Р. Ратинов, г. И. Қашаров, Л. М. Корнеева, А. Б. Соловьев, Н. И. Порубов, з. г. Самошина, В. И. Шиканов және т. б. еңбектерінде зерттелді.

Қылмыстың жекелеген түрлері мен топтарын тергеу әдістемесі

Өткен ғасырдың ортасында қалыптасқан бұл жүйе бір кездері ғылым мен практиканың талаптарына толық сәйкес келді. Алайда, 70-ші жылдары. көптеген көрнекті криминалистер оны сынай бастады. Факт криминалистикада дәстүрлі құрылымның кез-келген бөліміне "сәйкес келмейтін" жаңа бағыттар, жаңа жеке ғылыми теориялар пайда болды. Криминалистік нұсқалар және тергеуді жоспарлау, тергеушінің жедел-іздістіру аппараттарымен және ішкі істер органдарының басқа қызметтерімен өзара әрекеттесуі, қылмыстарды ашуда және тергеуде халықтың көмегін пайдалану, тергеушінің іздістіру және алдын-алу жұмыстары және тағы басқалар сияқты жеке теориялар криминалистикалық техникаға да, жеке тергеу әрекеттерінің тактикасына да қатысты емес. криминалистикалық әдістеме. Дәстүр бойынша, барлық жаңа бөлімдер сот тактикасы бөліміне енгізілді, дегенмен олардың ешқайсысы тергеу әрекеттерінің тактикасымен байланысты емес. Ерекшелік "сот-

медициналық тіркеу" бөлімі болды, ол сот-медициналық техника бөліміне енгізілді, бірақ ол техникамен де байланысты емес.

Бұрынғы жүйенің өз әлеуетін сарқып, шұғыл өзгерісті талап еткендігі, атап айтқанда, осындай фактіні көрсетеді. Соңғы жылдары криминалистика оқулықтарында қылмыстарды ашу мен тергеуде электронды компьютерлерді қолдану туралы тараулар пайда болды. Бұл тараулар сот техникасы бөліміне де ене бастады. Осылайша, Компьютер сот-медициналық техниканың құралына айналды.

Осы тәсілдің салдарынан бүкіл сот-медициналық жүйе логикалық үйлесімділікті және тәртіпті жоғалтты. Криминалистикалық тактика бөліміне келетін болсақ, онда көптеген материалдар жинақталған, кейбір жағдайларда бұл бөлімде не айтылатыны түсініксіз болды.

Міне, мысалы, оқулықтардың бірінде сот тактикасының анықтамасы қандай. "Криминалистикалық тактика-бұл қылмыстық істерді тергеу кезінде, қылмыстарды тергеуді ұйымдастыру және жоспарлау, дәлелдеуге жататын барлық адамдарды толық, жан-жақты және объективті анықтау мақсатында қылмыстық іс жүргізу нормаларына сәйкес қолданылатын танудың логикалық және психологиялық әдістерін қолдану кезінде нақты қызметте қолданылатын тактикалық әдістер жүйесін құрайтын ғылыми ұсыныстардан тұратын криминалистиканың бөлігі жасалған қылмыстың мән-жайлары".

Бұл анықтама қолайлы іс жүзінде кез-келген бөлімнің криминалистика. Тактикадағы ең бастысы - бұл ғылыми Ережелер жүйесі және олардың негізінде жеке тергеу және сот іс - әрекеттерін жүргізу бойынша әзірленген ұсыныстар-бұл жерде қандай да бір себептермен айтылмайды.

Осы жағдайдан шығудың жолын табу үшін көптеген жылдар бұрын кейбір жетекші сот сарапшылары жоғарыда аталған жеке сот - медициналық теорияларды (оқу курстарына қатысты-тақырыптар) жеке тәуелсіз бөлімге біріктіруді ұсынды. Бұл идея 1993 жылы Омбыда қылмыстық іздестіру қызметкерлеріне арналған криминалистика оқулығы шыққан кезде жүзеге асырылды. Жаңа бөлімге кіретін жеке теориялар негізінен тергеуді ұйымдастыруды жетілдіруге бағытталғандықтан, бұл бөлім табиғи түрде "қылмыстарды ашу мен тергеуді ұйымдастыру" деп аталды.

Осылайша, сот сараптамасының тұжырымдамалық негіздеріне ешқандай әсер етпейтін салыстырмалы түрде кішігірім қайта құру нәтижесінде оқу курсы қажетті үйлесімділікке ие болды. Криминалистиканың барлық бөлімдерінде Бірінші бөлімде осы бөлімнің жалпы сұрақтары қарастырылады, содан кейін оның мазмұнын ашатын бөлімдер бар. Сонымен қатар, дәстүрлі жүйе негізінен сақталады және ғылымның теориялық багажынан ештеңе жоғалмайды. Криминалистикалық техникадан "криминалистикалық тіркеу" бөлімшесі жаңа бөлімге, ал криминалистикалық тактикадан - тергеу әрекеттеріне қатысы жоқ барлық нәрсе өтеді. Енді сот тактикасы ұғымының нақты анықтамасын тұжырымдау мүмкіндігі пайда болды. Бұл жекелеген тергеу және сот әрекеттерін жүргізу бойынша ғылыми ережелер мен олардың негізінде әзірленген ұсыныстар жүйесі (оқулықтарда тактика бөлімінде тек тергеу әрекеттері туралы айтылады).

Қылмыстардың криминалистік сипаттамасы туралы

60-жылдардың соңында сол кездегі криминалистикада жаңа тұжырымдама пайда болды - қылмыстардың криминалистикалық сипаттамасы. Әдебиетте айтылғандай, бұл ғылыми категорияны бірнеше деңгейге қатысты қарастыруға болады:

1) жалпы түсінік ретінде,

2) нақты түрлер мен топтар қылмыстарының криминалистік сипаттамасы ретінде. Әрине, жіктеудің үшінші деңгейі туралы - жеке қылмыстардың криминалистік сипаттамалары туралы айтуға болады, бірақ бұл жағдайда біз атипті болуы мүмкін бір қылмыстың жағдайлары туралы ғана айтамыз. Криминалистика ғылымы үшін мұндай жағдайлар, әдетте, ерекше қызығушылық тудырмайды, өйткені оның әдістері мен ұсыныстары нақты қылмыстардың белгілі бір түрлері мен топтарына тән жағдайларға арналған.

Осылайша, сот-медициналық сипаттама негізінен қылмыстың белгілі бір түрлерімен байланысты категория болып табылады.

Типтік криминалистикалық сипаттаманың мұндай анықтамасы ең сәтті болып көрінеді: бұл белгілі бір типтегі немесе топтағы қылмыстардың криминалистикалық маңызды белгілері туралы мәліметтер жүйесі, олар осы белгілер мен осы типтегі немесе топтағы қылмыстарды тергеуді жоспарлау кезінде негіз болатын типтік нұсқаларды құруға қызмет етеді. Белгілі бір түрдегі немесе топтағы қылмыстардың (криминалистикалық сипаттамалардың элементтері немесе компоненттері) криминалистикалық тұрғыдан маңызды ерекшеліктерінің қатарына мыналар жатады:

1. Қылмыстық қол сұғушылықтың тікелей нысанасы;

2. Қылмысты жасау және жасыру тәсілі;

3. Қылмыс дайындалған және жасалған жағдайлар (уақыты, орны, объектіні қорғау шарттары және т. б.);

4. Қылмыскерлер қалдырған іздердің ерекшеліктері (кең мағынада із жасау механизмі);

5. Жәбірленушінің жеке басы;

6. Қылмыскердің тұлғасы.

Криминалистік сипаттамалардың құрамдас бөлігі (элементтері) бір-бірімен тығыз байланысты және өзара тәуелді. Сондықтан, мысалы, қылмыстың жасалу әдісін, оның жасалған жағдайларын, жәбірленуші болып табылатын қылмыскерлер қалдырған іздерді біле отырып, белгісіз элементті - қылмыскердің жеке басын анықтауға болады.

Рас, сот-медициналық сипаттамалардың, типтік тергеу жағдайларының және тергеушінің іс-әрекеттерінің байланысты бағдарламаларының (алгоритмдерінің) дамуы ең күрделі қылмыстарды оңай ашуға мүмкіндік береді деп сенген көптеген сот-медицина ғалымдарының үміттері толық ақталмады. Тәжірибе көрсеткендей, белгілі бір, өте тар аймақтың ерекшеліктерін ескерусіз жасалған қылмыс түрінің немесе тобының типтік сот-медициналық сипаттамасы айтарлықтай практикалық мәнге ие емес. Сонымен қатар, тіпті бір аймаққа қатысты бұл ерекшеліктер экономикадағы, заңнамадағы, саясаттағы және т.б. өзгерістерге байланысты өте тез өзгереді; қылмыстың жаңа түрлері,

оларды жасау мен жасырудың жаңа тәсілдері пайда болады, қылмыскерлердің контингенті өзгереді. Сондықтан практикалық маңызы бар типтік сот-медициналық сипаттамалар тек орнында ғана емес, сонымен бірге уақыт бойынша да нақты болуы керек - бір-екі жылдан кейін олар ескіруі мүмкін.

Бұдан шығатын қорытынды: жоғарыда аталған ерекшеліктерді ескерусіз жасалған қылмыс түрлері мен топтарының типтік сот-медициналық сипаттамалары олардың негізінде белгілі бір аймақ үшін және белгілі бір (өте қысқа) кезеңге арналған қылмыстардың түрлері мен топтық сот-медициналық сипаттамаларын құрудың теориялық негізі ретінде қарастырылуы керек.

Типтік криминалистикалық сипаттамаларды тікелей практикалық қолданудың шектеулі мүмкіндіктері проф.р. с. Белкин, біздің ойымызша, қылмыстардың криминалистикалық сипаттамасы "...өмір сүрді және ол осы жылдар бойы ұсынылған шындықтан елеске, сот фантомына айналды" деген қате тұжырымға әкелді.

Бұл пікір сот әдебиетінде қолдау таппады. Р. с. Белкиннің тұжырымымен келісетін ресейлік авторлардың мәлімдемелері бізге белгісіз. Керісінше, осы мәселе бойынша пікірталасқа қатысқандардың бәрі осы ғылыми категорияның практикалық маңыздылығын атап өтті.

Айта кету керек, бұл тұрғыда шетелдік криминалистер отандық мамандармен ынтымақтасады. Проф.в. Э. Курапка, проф. г. Малевски және құқық докторы С. Матулене, қылмыстың әр түрін тергеу әдістемесінің негізгі элементі болып табылады. Оның мәні мен жүйесін жақсы түсіну арқылы ғана белгілі бір қылмысты тиімді, жедел және мақсатты түрде тергеуге болады, өйткені әйтпесе бұл іс-әрекет жоспарланбаған, ғылыми ұсыныстарға негізделген тергеу емес, өте тұман болып көрінетін мақсатты көздейтін хаотикалық, өзара байланыссыз әрекеттер конгломераты болады". Әрі қарай:"сот-медициналық сипаттамасыз, тіпті қылмыстарды тергеу әдістерін жасауға кірісу мүмкін емес, өйткені бұл қылмыстың ең типтік белгілерін талдау негізінде жасалады".

Біздің ойымызша, бұл пікірлермен келіспеу қиын.

Ең үлкен практикалық маңызы бар криминалистердің кейбір әзірлемелері туралы

Жоғарыда қазіргі криминалистиканың теориялық мәселелері туралы айтылды. Алайда, сот сарапшылары тек теориялық мәселелерді талқылаумен айналысады деп ойлау мүлдем дұрыс болмас еді. Сонымен қатар, жаңа техникалық-криминалистикалық құралдарды жасау, неғұрлым тиімді тактикалық-криминалистикалық тәсілдер мен әдістерді әзірлеу, қылмыстарды ашу мен тергеуді ұйымдастыруды жетілдіру, жекелеген түрлер мен топтардың қылмыстарды тергеудің жаңа әдістерін жасау және қолда бар әдістерін оңтайландыру бойынша тұрақты мақсатты қызмет жүргізілуде.

Біз ең көрнекті практикалық нәтижелерге қол жеткізген сот сарапшыларының кейбір бағыттарын ғана атаймыз.

Көптеген жылдар бойы полиграфты дәлелдеу процесінде қолданудың іргелі мүмкіндігі туралы ғылыми пікірталастар болды. Бұл мәселе қазіргі уақытта түпкілікті шешілген жоқ. Алайда мұнда елеулі өзгерістер болды. Іс

жүзінде, қылмыстық істерді тергеу кезінде сараптаманың ерекше түрі - психофизиологиялық тағайындалып, өткізілуде. Жақын болашақта мұндай сараптамалар құқық қорғау органдарының тәжірибесінде күнделікті құбылысқа айналатынына күмән жоқ.

Осыған ұқсас шешім басқа даулы мәселеге қатысты болды - қызметтік іздестіру иттерін қолдану нәтижелерін дәлелдеуде қолдану (қазіргі терминологияға сәйкес-адамның иісті іздерін ольфакторлық зерттеу).

Адамның иіс іздерін зерттеу "кинологиялық Іріктеу" деп аталатын нәрсеге аз қатысы бар екенін атап өткен жөн. Екі жағдайда да биодетектор қолданылады-ит, емтихан әдісі мүлдем басқа. Ольфакторлық сараптама жүргізу кезінде құрал (иттердің сигналдық мінез-құлқы) емес, оны қолданудың жеткіліктілігін әдістемелік қамтамасыз ету, сарапшылардың тек кинология саласында ғана емес, сонымен қатар заттай дәлелдемелердің сот сараптамасы мәселелері туралы арнайы білімі өте маңызды. В. и. жазғандай "Иттің иіс іздерін сараптамалық зерттеуде анықтауға-иістерді іздеуге сұралғандарды тануға тартылады, бірақ бақылау, алынған деректерді көбейту, талдау процедуралары және иттердің сигналдық мінез-құлқын қайта тексеру жүйесі негізінде мамандар, сайып келгенде, анықталған иіс белгісінің тасымалдаушы объектісін таңдауды жүзеге асырады".

Адамның иіс іздерін зерттеу жақын арада қылмыстық процесте дәлелдеу құралдарының бірі болатыны анық.

Криминалистикалық тактика саласында маңызды жұмыстар жүргізілуде. Дәстүрлі тергеу әрекеттерін жүргізудің тактикалық әдістерін одан әрі жетілдірумен қатар - тергеу, жауап алу, тану, тінту және алу үшін ұсыну - жақында жаңа және жеткіліксіз зерттелген тергеу әрекеттерін жүргізуге арналған бірқатар жұмыстар жарияланды - айғақтарды сол жерде тексеру, салыстырмалы зерттеу үшін үлгілерді алу, тыңдау және жазу.келіссөздер, эксгумация. Бұл жұмыстардың тізімі (тіпті жеке басылымдар, мақалаларды айтпағанда) тым көп орын алуы мүмкін.

Ерекше атауға болады криминалистикалық әдістеме. Бұл бөлім соңғы жылдары белсенді дамып келеді. Іс жүзінде барлық жеке әдістемелер бойынша практикалық қызметкерлер тиісті қылмыстарды тергеу кезінде пайдалана алатын елеулі жұмыстар (монографиялар, оқу құралдары) бар. Тек бір мысал келтіру жеткілікті. Жақында ғана құқық қорғау органдары компьютерлік қылмыстарды тергеу қажеттілігіне тап болды және қазіргі уақытта осы Әдістемеге арналған оннан астам жұмыс жарық көрді. Тұрғын үй айналымы саласындағы алаяқтық, авторлық және сабақтас құқықтарды қылмыстық бұзу, шетелдерде валюталық түсімді жасыру және т. б. сияқты жаңа және салыстырмалы түрде сирек қылмыстарды тергеу әдістемелері бойынша құралдар шығарылды.

Қорытындылай келе, қазіргі заманғы сот ғылымы, көбінесе FTP нәтижесі бола отырып, технологиялық инновациялардың арқасында ғана емес, үнемі дамып келе жатқанын атап өткен жөн. Құқықтық өзгерістер де маңызды. Мысалы, Қылмыстық кодекске жасырын сипаттағы жаңа тергеу әрекеттерін енгізу, тиісінше, мұндай әрекеттердің тактикалық негіздерін дамытуды талап етеді.

2. КРИМИНАЛИСТИКАЛЫҚ ТЕХНИКАНЫ ЖЕТІЛДІРУДІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН БОЛАШАҒЫ

2.1 Криминалистикалық техниканың генезисі.

Криминалистика мәселелері әр түрлі мамандықтағы ғалымдардың назарын көптен бері аударып келеді. Бұл ғылымның пайда болуы ХІХ ғасырда жаратылыстану және техникалық ғылымдардың әртүрлі бағыттары аясында көптеген құқықтық пәндер аясында болғандығы белгілі. Австриялық сот тергеушісі және ғалым Ханс Гросс алғаш рет қолданған "криминалистика" пәнінің атауын ғылыми қауымдастық бірден қабылдаған жоқ. Сонымен қатар, кейбір шет елдерде полиция қызметін техникалық сүйемелдеудің күштері мен құралдарының дамуының қазіргі кезеңінде де, криминалистика ғылым ретінде бар деген пікірмен бәрі бірдей келісе бермейді, бұл қылмыстарды тергеу жөніндегі қызметті техникалық, тактикалық және әдіснамалық сүйемелдеу мәселелерін зерттейтін бағыт деп атауға болады. "полиция техникасы" терминімен ғасыр.

Алайда, бұл көзқарас жалпы құқық елдерінің заңгерлері, яғни Англия-саксон құқықтық отбасы мемлекеттері, олардың құқықтық жүйелері "мызғымас" постулаттарға бейім, ал заңгерлер бір рет қабылданған сот шешімін ұстануға дағдыланған дәстүрге деген құрмет болып көрінеді. бұл іс жүргізу құқығының қатаң аясында өте проблемалы. "Полиция техникасы" терминінің өзі өркениет дамуының қазіргі кезеңінде тым тар болып көрінеді, қылмыстық әрекетті тергеу үшін ұсынылатын барлық түрлі әдістерді, әдістерді, құралдарды қамтымайды. Бұл термин белгілі бір дәрежеде отандық ғылымда қабылданған "криминалистикалық техника" криминалистика саласының атауымен байланысты, бірақ ішінара, өйткені қазіргі заманғы криминалистика тенденцияларының бірі-оның тақырыбының кеңеюі, оның мүдделерінің қылмыс сияқты тар зерттеу объектісінен тыс шығуы (іс жүзінде, сот-медициналық білім сәтті олар қылмыстық іс жүргізу қызметі аясында ғана емес, сонымен қатар әкімшілік, төрелік процестерде, сондай-ақ азаматтық дауларды шешуде қолданылады). Әлбетте, "полиция техникасы" термині "сот техникасы" терминіне қарағанда өзінің мазмұнында қазірдің өзінде бар, сондықтан Ғылым мен практикадағы қазіргі жағдайға сәйкес келетін соңғы, яғни "сот техникасы" болып көрінеді. Ғылымда криминалистика сияқты осындай жеке бағыттың болуын жоққа шығару қылмыс механизмінің заңдылықтарын зерттеуге, қылмыстарды тергеу тактикасы мен әдістемесі, заманауи техникалық құралдарды әзірлеу, жетілдіру және қолдану бойынша ғылыми әзірленген ұсыныстарды әзірлеуге ықпал етпейтін сияқты.

Осыған байланысты аталған мәселелер жеке ғылыми бағытқа шоғырланатын тәсіл дұрысырақ болып көрінеді. Дәл осы қағиданы отандық ғалымдар қабылдады және олар жүз жылдан астам уақыт бойы сәтті дамып келеді. Шынында да, егер біз тәуелсіз ғылым ретінде ерекшелену критерийі зерттеу бағыты бойынша өз объектілері мен зерттеу тақырыбының, өзіндік

теория мен әдіснаманың болуы деп есептесек, онда Сот сараптамасы осы талапқа толық сәйкес келеді деп айтуға болады – криминалистиканы зерттеу объектілері мен пәні, Осы мәселе бойынша ғылыми ортада орын алған пікірталастарға қарамастан, мамандар ұзақ уақыт бойы тұжырымдалған, ал криминалистиканың жалпы теориясы оның өмір сүру кезеңінде дамып, жетілдіріліп келеді және жүйені құрушы фактор ретінде ХХ ғасырдың 60-жылдарында қалыптасқан.

Айта кету керек, криминалистиканы жеке ғылыми бағытқа бөлудің бұл критерийлері қатып қалған нәрсе емес, бірақ үнемі дамып, жетілдіріліп отырады, бұл теория мен практикадағы тоқыраудың алдын алуға көмектеседі.

Алайда бірқатар сұрақтар туындайды. Мысалы:

- ал криминалистика сөздің толық мағынасында заң ғылымы болып табыла ма, оның табиғаты қандай?

- "сот техникасы" термині қаншалықты заңды, өйткені криминалистиканың бұл саласына тек техникалық құралдар ғана емес, оларды қолдану әдістері, әдістері мен әдістері де кіретіні белгілі?

- сот-медициналық техника тәуелді емес пе, егер "иә" болса, басқа ғылымдардың әдістері мен құралдарына қаншалықты тәуелді?

- криминалистикалық техника саласын оның жеке құрамдас бөлігі ретінде бөлуде қандай критерийлер бар?

- егер "иә" болса, сот-медициналық техника саласын жеке сот-медициналық теорияға бөлу қандай себептерге байланысты мүмкін бе?

- криминалистикалық техниканың сот сараптамасының жалпы теориясымен байланысы қандай және криминалистикалық техника мен экспертиология сияқты жақын ғылыми бағыттардың бір мезгілде болуы қаншалықты орынды?

Және басқа да бірқатар мәселелер.

Біз әдебиетте кездестірген және ғылыми ортада талқыланған кейбір мәселелерге жауап беру өте қиын, және бұл біздің міндетіміз емес. Алайда, бұл проблемалар өте қызықты болып көрінеді, және олардың кейбіреулеріне қатысты біз беделді ғалымдардың пікірін терең құрметтей отырып, өз көзқарасымызды білдіруге тырысамыз.

Мысалы, ұзақ уақыт бойы ғылымда кеңінен талқыланған мәселе криминалистиканың табиғаты және оның ғылыми білім жүйесіндегі орны болды. Қылмыстық сот ісін жүргізудің қажеттіліктерінен және, тиісінше, заң, жаратылыстану және техникалық ғылымдардың қиылысында пайда болған ол (криминалистика) ұзақ уақыт бойы заңды және табиғи ғылыми компонентті қамтитын қосарлы табиғат ғылымы болып саналды.

Құқықтық салада жатқан криминалистика міндеттерін түсінуді одан әрі дамыту криминалистика заң ғылымы деп айтуға мүмкіндік берді.

Шын мәнінде, криминалистиканың қосарлы табиғатын дұрыс көрсету өте дұрыс емес сияқты, өйткені осылайша сот-медициналық сараптаманың объектісі мен пәні де екі жақты сипатқа ие, бұл ғылыми тұрғыдан нонсенс болып табылады.

Сонымен бірге, шын мәнінде, криминалистика белгілі бір мақсаттарды

жүзеге асыру үшін құрылды – қылмысқа қарсы күресті насихаттау, бұл криминалистика әлі де заң ғылымы деген тұжырымның белгілі бір әділдігін білдіреді.

Алайда, сот-медициналық сараптаманың қосарлы табиғаты туралы постулат ескірген және ешқандай сынға төтеп бере алмайды деген пікір бізге әділетті болып көрінеді, сонымен бірге сот-медициналық сараптаманы оның міндеттері құқықтық салада жатыр деген негізде ғана заң ғылымдарына жатқызуға болмайды (р.с. Белкин). Шынында да, мысалы, сот медицинасының міндеттері біздің қоғамымыздың өмірінің құқықтық саласында жатыр, бірақ бұл пәнді құқықтық салаға жатқызу, әрине, мүмкін емес.

Бірақ ғылыми білім жүйесіндегі сот сараптамасының орнын қалай анықтауға болады? Р.с. Белкин биохимия және биофизика сияқты әртүрлі пәндердің қиылысында пайда болған синтетикалық сипаттағы ғылымдар категориясындағы сот-медициналық ғылымның орнын анықтай отырып, өте дұрыс деп санайды. Әрине, криминалистика ғылымы сөзсіз заңды сипатқа ие қылмыстық процестен туындағандықтан, бұл генетикалық тұрғыдан білімнің заңды саласы болып табылады деп дау айтуға болады. Осы тезиске қарсылық білдіре отырып, көптеген пәндер өздерінің предшественники адам қызметінің басқа салаларына ие, олар мүлдем басқа объектілерді зерттейді, басқа зерттеу тақырыбы мен міндеттері бар, бұл автоматты түрде осы пәндерді деректерге, яғни "ана" білім салаларына жатқызуға негіз болмайды. Ия, және криминалистика әдістері мен құралдары жаратылыстану және техникалық ғылымдардан едәуір көлемде алынған-нақты сот әдістері мен құралдарының жалпы көлемі олардың санының төрттен бірін құрмайды. Демек, Негізгі Заңды міндет болып табылатын криминалистика - қылмысқа қарсы күреске жәрдемдесу, және, негізінен, жаратылыстану және техникалық әдістер мен құралдарды синтетикалық сипаттағы ғылымдар тобына қосқан дұрыс.

Алайда, бұл мәселе өз шешімін күтіп отырған өте даулы және қиын болып қала беретінін ескеріңіз. Сондықтан, ғылымда осы мәселенің түпкілікті шешілмеуіне және дәстүрлердің ішкі құқықтағы белгілі бір рөліне сүйене отырып (егер дәстүр қалыпты қолданылса, Құқықтану үшін жаман болмауы мүмкін), сот-медициналық ғылымның кез-келген оқшаулануы, ол қазіргі уақытта жатқызылатын құқықтық пәндер санатынан байланысты екенін есте ұстаған жөн көптеген заңгерлердің, теоретиктердің де, практиктердің де санасының бұзылуымен. Ия, және мұны дереу жасау керек пе? Қазіргі уақытта криминалистиканы ғылыми пәндердің белгілі бір санатына жатқызу тек ғылым үшін өте маңызды, ал криминалистика аясында бұл кесу сөзсіз осы ғылымның объектілері мен тақырыбын, оның міндеттерін, ғылыми білім жүйесіндегі орнын нақтылауға қатысты қызу пікірталас тудырады. Мұндай пікірталастар, ғылымда көптеген мектептер мен бағыттар болған кезде, ғылыми күштердің тәжірибе қажеттіліктері тұрғысынан көп жағдайда, мүмкін, дау-дамайға алаңдаушылық туғызады, ал соңғысының қажеттіліктерінің басымдығы, өздеріңіз білетіндей, криминалистиканы дамыту заңдарының бірі болып табылады. Мұны көптеген ғалымдар есте ұстауы керек, оларды практиктер көбінесе сот-медициналық сараптаманы шамадан тыс ұйымдастырғаны үшін,

оның қылмыстарды ашу мен тергеудегі нақты әрекеттерден оқшауланғаны үшін сынға алады.

2.2 Криминалистикалық техниканың дәстүрлі салаларының мәселелері.

Сот-медициналық техниканы салыстырмалы түрде "жаңа" және "дәстүрлі" деп бөлу өте шартты және тек тарихи-ғылыми тұрғыдан маңызды, бұл бізге зерттелген ғылыми бағыттың классикалық бағыттарын, қалыптасқан әдістемелік аппаратпен, маңызды практикалық базамен және салыстырмалы түрде жаңа салалармен ажыратуға мүмкіндік береді. терминологиялық аппарат және өзіндік техникалық және техникалық практикалық база көбінесе оның қалыптасу жағдайында болады. "Дәстүрлілік" критерийі, бұл жағдайда, сот – медициналық технологиялар саласындағы білімді қолданудың нақты және сәтті тәжірибесі болып табылады, алайда әдеби көздерді зерттеу, құқық қорғау органдарының тәжірибесін талдау біздің қарқынды дамып келе жатқан әлемде ештеңе, әсіресе ғылым, сөзсіз болуы мүмкін емес екенін көрсетеді. оның өмір сүру жағдайы үздіксіз даму болып табылады., алға жылжу, жаңа білім алу үшін бұрынғы тәжірибені қайта қарастыру.

Естеріңізге сала кетейік, криминалистикалық техниканың дәстүрлі салаларына криминалистикалық фотография мен бейнежазба, криминалистикалық трасология, криминалистикалық габитоскопия, криминалистикалық қару-жарақ, криминалистикалық құжаттама және криминалистикалық тіркеу жатады. Тәжірибенің жай-күйін талдау тергеу аппараттарының қызметкерлері құжаттар мен қаруды зерттеудің ерекше өзектілігін көрсетеді. Мұны, тұтастай алғанда, біздің мемлекетіміздің өтпелі кезеңімен, қаржы саласындағы ауыр қылмыстармен, терроризммен түсіндіруге болады, бұл сөзсіз жарылғыш құрылғылардың қаруын қолданумен, ақша белгілерін, жеке басын куәландыратын құжаттарды қолдан жасаумен және т. б.

Шынында да, сот-медициналық құжаттама және сот-медициналық қару-жарақ сияқты сот-медициналық техниканың дәстүрлі бағыттары қазір сот-медициналық практиктердің пікірінше, бұрын-соңды болмаған нысандарды зерттеумен байланысты белгілі бір әдіснамалық қиындықтар мен материалдық-техникалық проблемалар бар. Мысалы, жедел басып шығару құралдарының дамуы мен жетілдірілуіне және оның жаппай қол жетімділігіне байланысты кеңінен таралған банкноттарды жоғары сапалы жалған жасау проблемалары барған сайын өзекті болып келеді. Сарапшылардың айтуынша, кейбір жағдайларда жалған вексельдердің сапасы түпнұсқалардан кем түспейді, бірақ көбінесе олардан асып түседі. Осыған байланысты сот-медициналық техниканың міндеттерінің бірі оның алдын-алу функциясы болып табылады, ол бұл жағдайда Гознак полиграфиялық кәсіпорындарының зертханаларына ақша белгілерін қолдан жасаудан қорғаудың тиімділігін арттыруға қатысты ұсыныстар мен ұсыныстар беру арқылы жүзеге асырылуы керек, яғни әр түрлі бөлімдердің мамандарының үздіксіз ынтымақтастығы қажет. Жалған кредиттік

және сәйкестендіру карталарын, контрафактілік өнімдерді Құжаттамалық зерттеудің қолжетімді және тиімді әдістері мен құралдарын әзірлеу де өзекті болып табылады.

Қаруды криминалистикалық зерттеу криминалистикалық техниканың басым бағыттарының бірі болып қала береді. Бұл саладағы проблемалар теориялық ережелерге де, практикалық әдістер мен ұсыныстарға да қатысты. Ең алдымен, соңғы жылдары криминалистикалық қару – жарактың кіші салаларының мамандары дәстүрлі (суық және атыс қаруын зерттеу) зерттеулерден басқа, зерттеудің жаңа бағыттарын-жарылғыш құрылғыларды, пневматикалық қаруды, қашықтықтан имобилизациялаудың арнайы құралдарын, химиялық қаруды, арнайы құралдарды, пиротехникалық және электрмен зақымдайтын құрылғыларды бөліп көрсете бастады. Көрсетілген объектілерді криминалистік қаруды "жүргізуге" жатқызу критерийі олардың мақсаты – адамның зақымдануы болып табылады. Химиялық қару-жарақ пен пиротехникалық құрылғылардың сот-медициналық техникасы саласындағы объектілерге, олардың айтарлықтай зақымдану қабілетіне және адамның зақымдалу мақсатына қарамастан (бірінші жағдайда) қатысты кейбір қарсылықтар туындайды. Шынында да, хлорацетофенон (ХАФ) немесе 2-ортохлорбензилиденмалонодинитрил (CS) сияқты әскери улы заттарды зерттеу әлі де қаруды сот – медициналық техниканың саласы ретінде зерттеу емес-бұл сұрақтар химиялық сараптама, материалдарды, заттар мен бұйымдарды сот – медициналық сараптау (КЭМВИ) тақырыбына көбірек енуі мүмкін. Осы зерттеу объектісіне оқ-дәріні, жарылғыш заттарды және т.б. пайдаланумен байланысты уландырғыш заттарды (заттарды) тасушы заттарды зерттеу тұрғысынан ғана жол беруге болады, мысалы – газ тапаншалары, револьверлер, об патрондары. Дәл осы аспектіде бұл нысандарды сот-медициналық қарумен байланысты деп тану керек, ал сарапшы баллист өзінің арнайы білімін қолдана отырып, уландыратын затты емес, тек оларды зерттей алады. Әйтпесе, сарапшының өз құзыретінен тыс шығуы орын алады, бұл қолайсыз. Алайда, бұл жағдайда криминалистік қарудың осы бағытын "химиялық қаруды зерттеу" деп белгілеу қажет емес, ол дұрыс емес, әйтпесе, мысалы: "улы заттарды тасымалдайтын объектілерді сот-медициналық зерттеу". Кезінде бүкіл спорности және шарттылық және бұл термин, ол біз үшін, меніңше, үлкен дәрежеде сәйкес келеді ерекшелігі осы бағытты дәл аясында криминалистикалық оружиеведения.

Пиротехникалық құрамдарға келетін болсақ, оларды дербес зерттеу объектісі ретінде емес, тек криминалистік жарылыстанудың бір бөлігі ретінде енгізуге болады.

Криминалистік қару-жарақ саласындағы әдеби дереккөздерді талдау кезінде сарапшылар шешпеген объектіні атыс қаруына жатқызу критерийлерінің бірі – қайталану, яғни объектіні бұзбай бірнеше рет ату мүмкіндігі туралы мәселе назар аударады. Дәстүр бойынша, тиісті мәселелерді шешуде сот қаруында қайталану критерийі қолданылды. Алайда, В. М. Плескачевский А. и. Устиновке сілтеме жасай отырып, мысалы, эксперименттік атыс кезінде сарапшының атуы, әдетте, осы дананың алғашқысы емес]

екендігіне дұрыс назар аударады, бұл қазіргі уақытта ғылыми дамуды қажет ететін осы белгіленген талапты түзету пайдасына салмақты дәлел болып көрінеді. Сонымен қатар, бұқаралық ақпарат құралдарында АҚШ-тың ФБР шығарылған оқтың бір немесе басқа бөшкеге тиесілі екендігі туралы сот сараптамаларының "сәйкессіздігіне" күмән келтіреді деген хабар пайда болды. Оқтың химиялық және баллистикалық талдауы ФБР жүргізген тәуелсіз тергеуге сәйкес оқ бір немесе басқа атыс қаруынан атылды деп нақты айта алмайды". Көріп отырғаныңыздай, классикалық сот-медициналық зерттеулер саласында да проблемалар болуы мүмкін, олардың әдістемесі бұрыннан қалыптасқан және олардың нәтижелері сөзсіз болып көрінеді. Бұл жағдайды нәтиженің сенімділігін арттыру үшін бір объектіні зерттеу кезінде әртүрлі зерттеу әдістерін қолдануы керек сарапшылар да, тергеушілер де сарапшының қорытындысын бағалау кезінде ескеруі керек, олар соңғысы дәлелдердің бір ғана көзі екенін және ол (сарапшының қорытындысы), қазіргі заманғы идеяларға сәйкес заң ғылымының басқа көздерден артықшылығы жоқ.

Криминалистикалық техниканың өзге де дәстүрлі бағыттарында проблемалар бар. Мысалы, ақпараттық технологиялардың дәлелдерді бекіту құралдарында - сандық аудио, видео, сандық фотография құралдарын кеңінен қолдануды байқамау мүмкін емес.

Криминалистикалық техниканың дәстүрлі – криминалистикалық трасологияға жататын басқа да салаларында проблемалар бар - қызықты, бағыт микрочастицалардағы трасологиялық белгілерді зерттеу болып табылады; криминалистикалық габитоскопия проблемаларына сыртқы келбеттің субъективті көріністерін құрастырумен және зерттеумен байланысты криминалистикалық сараптаманың жаңа түрін жасау туралы мәселе жатады; ақпараттық технологияларды дамыту мәселелері микрочастицалардың саласы ретінде криминалистикалық тіркеумен тікелей байланысты. криминалистикалық техника. Біздің жұмысымыздың шектеулі шеңберіне байланысты біз зерттеуді қажет ететін барлық мәселелерді шеше алмаймыз, дегенмен біз олардың ең маңыздыларын зерттеуге тырыстық.

2.3 Криминалистикалық техниканың заманауи салаларының өзекті мәселелері.

Біз жоғарыда криминалистикалық техниканың "дәстүрлі" және "жаңа" ("дәстүрлі емес") салаларын бөлу өлшемдері туралы жаздық, бірақ осы жеткілікті дәрежеде шартты топтардың ішінде шешілмеген мәселелер бар. Мысалы, әдеби дереккөздерді талдай отырып, келесі мәселе назар аударады: егер сот-медициналық техниканың "дәстүрлі" салалары тобының мазмұны бұрыннан қалыптасқан болса және тұтастай алғанда әртүрлі ғалымдар жеткілікті түрде ұқсас деп түсінсе, онда зерттелетін ғылыми бағыттың "жаңа" салаларының мазмұнын түсінуде мамандар әрдайым бірауыздан бола бермейді. Сонымен, егер кейбір авторлар криминалистік техниканың жаңа (дәстүрлі емес) салаларына криминалистік одорология және полиграфология жатады деп

санаса, онда басқа ғалымдар криминалистік кадаврология (мәйіт туралы ілім), криминалистік биоритмология, криминалистік гипнология, криминалистік есірткі анализі, криминалистік полиграфология және т. б. сияқты басқа бағыттарды көрсетеді. Можно констатировать, таким образом, что критерии выделения отдельных научных направлений четко до сих пор специалистами не определены. Следовательно, налицо ряд вопросов структурного характера, а именно:

1. Сот-медициналық техникада жаңа ғылыми бағытты бөлудің критерийлері қандай?

2. Сот техникасының дәстүрлі және жаңа салаларының " бөліну шекарасы "қайда?

Айта кету керек, бұл сұрақтар оларға жауаптардың қарапайымдылығымен өте күрделі. Олардың біріншісін талдайық. Ғылыми бағытты бөліп көрсету, әдетте, оның тәжірибеге деген сұранысымен байланысты, өйткені соңғысы кез-келген теорияны тексерудің өлшемі болып табылады. Егер кейбір эмпирикалық ережелер ғылыми негізделген, өзекті болса, оларды қолдану арқылы алынған нәтижелер сенімді, толық және қайталанатын болса, онда бұл ғылыми тұрғыдан жаңа ғылыми бағытқа ұқсайтын сәйкес теорияны құруға негіз болады, біздің жағдайда пән саласы. Алайда, ғылыми теорияның болуы, біз ойлағандай, оны ғылымның жеке саласына бөлудің өлшемі емес сияқты. Шынында да, белгілі бір жолмен пайымдай отырып, ғылыми пәннің бүкіл саласында тым маңызды емес ойды дамытуға болады, бұл анық емес. Беделді ғалымдардың пікірін сынауға тырыспастан, біз, мысалы, сот-биоритмология сияқты жеке ғылыми бағыттың болуы проблемалық болып көрінетінін атап өтеміз. Шын мәнінде, биоритмология медицина мен психологияның түйіскен жерінде пайда болды, адамның психофизиологиялық ерекшеліктерін ерекше аспект бойынша зерттейді – организмнің өмірлік параметрлерінің белсенділігінің минимумы мен максимумдарының қайталануы. Сонымен қатар, бұл қылмыскердің немесе тергеушінің ағзасы ерекше рөл атқармайды – кез-келген жағдайда биоритмдердің көріністері заңдылықтың сипатына ие болады, яғни. олардың қасиеттері, соның ішінде әмбебаптығы бар. Бірақ содан кейін сұрақ туындайды-және мұнда криминалистика бар ма? Шынында да, "криминалистік" (немесе басқа) сөзін қосқанда, биоритмология өзінің мәнін өзгертпеді-бұл ғылымды зерттеу пәні іс жүзінде өзгеріссіз қалды. Биоритмология деректерін сот-медициналық сараптамада қолдану туралы айтуға болады. биоритмологиялық ақпаратты алу мен қолданудың белгілі бір тактикалық ерекшеліктері туралы, бірақ биоритмологияның ғылыми бағыт ретіндегі негіздері, әрине, бұл әдістерге әсер етпейді, сәйкесінше жаңа ғылыми пәнді құру және оқшаулау үшін негіз жоқ. Жаңа ғылыми бағытты оқшаулаудың критерийлерінің бірі оның ғылыми өміршеңдігі мен практикалық қажеттілігі ғана емес, сонымен қатар көптеген көрнекті ғалымдардың осы оқшаулануды мойындауы болып табылады. Мұнда нақты критерийлерді белгілеу өте қиын болған кезде сараптамалық бағалау әдісі пайда болады және осы саладағы жетекші мамандар өздерінің кәсіби тәжірибелеріне сүйене отырып, өз пікірлерін жасайды. Сарапшылардың пікірінше, бұл жағдайда қателіктің ықтималдығы шамалы - 10% - дан аспайды,

сондықтан бұл тәсіл жоғарыда аталған басқа критерийлермен қатар жеке ғылыми бағытты бөлу қажеттілігін бағалауда өте қолайлы. Көңіл аударамыз, бірақ, тағы да бүкіл спорность және айқындалған проблеманың шешілмеуі. Бұл жұмыстың деңгейі жеке ғылыми бағытты құрудың нақты критерийлері туралы ұсыныстар беруге мүмкіндік бермейді, бірақ мұндай өлшемдерді ғалымдар осындай фантомдардың пайда болуын болдырмау үшін жеткілікті түрде ойластырған жөн.

Келесі мәселе сот-медициналық техниканың дәстүрлі және жаңа бағыттарын ажырату мәселесіне қатысты. Қай саланы дәстүрлі деп санайсыз, қайсысы жоқ? Өйткені, сот техникасының "ескі бағыттары бір кездері" жас болған. "Жаңаның" "ескіге" ауысуы қашан және қалай болды? Мұнда практикалық мәліметтермен, қарама-қайшы теориялық базамен және оны бірнеше рет растайтын оқытудың әдіснамалық негізінің болуы маңызды болып көрінеді.

Жоғарыда аталған сараптамалық бағалау әдісі маңызды рөл атқарады. Шынында да, мысалы, криминалистикалық одорологияны дәстүрлі криминалистика салаларына қосу, осы ғылыми бағыттың белгілі бір жасына қарамастан, көптеген мамандардың қолдауын таппайды. Мұнда сенімді ғылыми базаның болмауы да маңызды рөл атқарады (мысалы, иістің бірыңғай теориясы жоқ), және құралдар жиынтығы жоқ – тиісті сараптама кезінде иттерді қолдану бірқатар мамандар арасында үлкен күмән тудырады. Шамасы, көптеген ғалымдардың қарсылықтары бар, соның ішінде тек криминалистика саласында ғана емес – бұл аспектіде процедуралық проблемалар бар, мысалы, биодетектор (ит) сияқты құралды қолданудың дәлелді мәні неде, өйткені иісті аппараттың "әрекет ету" принципі толығымен анық емес.

Осылайша, ғылыми бағытты дәстүрлі бағытқа жатқызу критерийлеріне мыналар жатады деп айтуға болады:

1. Ғылыми негізделген және оқытудың өзге теориялық базасынан жеткілікті түрде оқшауланған болуы;

2. Практикаға деген сұраныс және тиісті теорияны толық және біржақты растайтын соңғы мәліметтер;

3. Бұл бағытты тек криминалистикалық инженерия саласында ғана емес, сонымен қатар табиғи және техникалық жағынан да, басқа да байланысты ғылымдарда беделді мамандардың көпшілігінің дәстүрлі түрде мойындауы.

Осы жағдайлар болған кезде кез-келген ғылыми бағыттың "дәстүрлілігі" туралы айтуға болады.

Алайда сұрақ туындайды – ал бағыт қанша уақыт жаңа болып саналады? Жауап айқын-жоғарыда аталған критерийлер орындалғаннан кейін. Бірақ содан кейін сот - медициналық техниканың ілімдерінің осы тобының "жаңа" немесе "дәстүрлі емес" деген анықтамасы толығымен дұрыс емес-олардың кейбіреулері тарихи мағынада дәстүрге айналды. Ғылыми бағыттардың осы тобын атауға деген көзқарасты қайта қарау қажеттілігі туындауы мүмкін. Сіз, мысалы, "сот техникасының дамып келе жатқан бағыттары" атауын ұсына аласыз, біз олардың ішінде болып жатқан процестердің мәнін атап көрсетеміз және уақытша категорияларды көрсетпейміз - белгілі бір деңгейге жету үшін

дами аласыз. әртүрлі жылдамдықта мүмкін. Алайда, біз өз жұмысымызда маңызды ғалымдардың назарын қажет ететін проблемалар мен оларды шешу жолдарын ғана белгілейтінімізді атап өткен жөн.

Әдеби дереккөздерді талдау кезінде келесі жағдай назар аударарды-кейбір авторлардың жеке сот-медициналық теориялар деңгейіне, мысалы, сот-жарылыстануға жеке ғылыми бағыттар салуға әрекеттері бар. Бұл проблема біз жоғарыда көрсеткен сот-медициналық технологиялар саласын оқшаулау проблемасына ұқсас деп ойлаймыз, тек осы жағдайда одан да маңызды мақсат – ғылыми бағытқа жалпы әдіснамалық және жалпы криминалистік мән беру, яғни. ғылымның жеке ілімінің мәні. Мұндай әрекеттерді көрнекті мамандар өте дұрыс сынға алған сияқты-шынымен де, өйткені осылай ойлау арқылы сіз ең абсурдқа жете аласыз-мысалы, саусақ ізін жеке сот-медициналық теория ретінде тану, оны қылмыстарды ашу және тергеу тұрғысынан ерекше сұраныс пен маңыздылықпен көтеру. Осыған байланысты мұндай негізсіз әрекеттерге кедергі жасай алатын танымал ғалымдардың рөлі бұрынғыдан да зор.

Енді сот техникасының дәстүрлі емес бағыттарының ең "дәстүрлі" бағыттарын қарастырайық. Мұндай мамандарға сот-оодорология және сот-полиграфология жатады.

Оодорология мәселелеріне қатысты (терең теориялық базаның болмауы, күмәнді құралдар, бірқатар мамандардың қарсылықтары) біз жоғарыда айттық. Сондықтан біз сот-полиграфология мәселелерін зерттейміз. Осы бағыт жоғарыда көрсетілген ғылымның жекелеген саласының критерийлеріне сәйкес келе ме? Бұл ілімнің ғылыми негізделген негізі бар-адам шындықты немесе өтірікті білдіре ме, жоқ па және оның денесінің реакциясы арасында корреляциялық байланыстардың болуы туралы ғылыми мәліметтер бар. Бұл деректер, әрине, тәжірибеде сұранысқа ие, сондықтан бұл бағыттың өзектілігі зор. Сонымен қатар, бұл бағыт айтарлықтай ерекшелікке ие, бұл оны оқшаулауға және ғылымның бірқатар басқа салаларына қоюға мүмкіндік береді. Алайда, "өтірік детекторы" – полиграф арқылы алуға болатын Ақпарат бүгінгі күні сенімділіктің жоғары, бірақ жүз пайыз емес дәрежесіне ие (шамамен 97%). Сондықтан, сот-полиграфологияны криминалистиканың дәстүрлі бағыты деп санауға болады, біздің ойымызша, бұл ертерек, өйткені соңғы мәліметтер арқылы алынған біркелкілік пен толықтық критерийі орындалмайды. Сонымен бірге, сот-медициналық техниканың осы бағытының құралдарының дамуымен және алынған мәліметтердің дұрыстығын жүз пайызға жақындатумен оның қылмыстарды ашудағы және тергеудегі рөлі артады, және, мүмкін, сот тактикасының кейбір әдістері, мысалы, жауап алуға байланысты, куәгерлер мен күдіктілерден (айыпталушылардан) ақпарат алудың екінші құралы болады деп ойлаймын.. Егер техникалық құралдар туралы сенімді мәліметтер болса, заң шығарушы практика талаптарына сәйкес келетін сияқты. Мұндай құралдарды дамытудың болашағы бар-сондықтан американдық биофизик Бриттон Чанс өтірік детекторын құру туралы мәлімдеді, оның жұмыс принципі бұрыннан бар полиграфтардан айтарлықтай ерекшеленеді. Шанс аппараты өтірікті оның жүрек соғысы мен тыныс алу ырғағының өлшемдеріне емес, зерттеушінің миындағы қан айналымы туралы

мәліметтер негізінде анықтай алады. Полиграфтың тағы бір жаңа түрін Пенсильвания ғалымы Дэниэл Лэнглен ұсынады, ол өзінің құралында магниттік резонанс құбылысын қолданады [14]. Бұл құрылғылар қолданыстағы құралдарға қарағанда дәлірек. Тек осы жағдайда ғана осы ғылыми бағыт арқылы алынған нәтижелер сөзсіз болып саналады және сот-медициналық техниканың аталған бағыты "дәстүрлі" санатына енеді.

Криминалистика деректері көп жағдайда қолданылатын қызықты бағыттар – криминалистикалық сәйкестендіру және диагностика теориясы, криминалистикалық габитоскопия, дактилоскопия – биометрия сияқты саяси себептерге байланысты кеңінен таралған. Оны криминалистикалық серияларда атап өтуге болмайды, дегенмен қатаң түрде айтсақ, ақпаратты өңдеу принциптері – ирис деректерін алу және талдау, беттің жылу картасы, Дауыс параметрлері, саусақ іздері және т. б. Жақын болашақта Биометрия құралдарын қолдану тәжірибесі мен жинақталған эмпирикалық материалдың көлемі оны ғылымның жеке бағыты деп санауға мүмкіндік береді және соңғысын сот-медициналық ілімдердің қатарына қосуға ерекше қарсылықтар болмауы мүмкін, өйткені биометрияның теориялық негізі, жоғарыда атап өткеніміздей, тұтастай алғанда сот-медициналық сараптама аясында жасалған.

Осылайша, сот-медициналық техниканың «жаңа» бағыттарының проблемалары туралы айта отырып, олардың әдіснамалық базасы мен құралдарының дамып келе жатқан сипатын атап өткен жөн, бұл сонымен бірге дамуға үлкен мүмкіндіктер береді, бұл көбінесе жалпы ғылыми-техникалық прогресс деңгейімен байланысты.

ВВЕДЕНИЕ

Бурное развитие криминалистического знания не случайно. Уже с самого своего зарождения в формирующуюся криминалистическую теорию и в повседневную практику расследования уголовных дел активно внедрялись научные рекомендации, научно-исследовательские и прикладные методы, приемы, приборы и иные средства в целях эффективного обнаружения, фиксации и последующего криминалистического и экспертного исследования материальных следов преступления. Для этих целей как первые отечественные криминалисты, так и последующие поколения широко использовали научные достижения таких наук как, логика, медицина, химия, физика, биология, математика, психология, социология, научная организация труда, теория принятия решений, системный анализ. Высокий уровень их развития и признанный в обществе авторитет служили объективной предпосылкой быстрого становления и формирования науки о расследовании преступления.

Представленное аврами учебное пособие дает Вам уважаемый читатель возможность окунуться в мир истории научной криминалистики. Словом, с самого начала изучения курса необходимо стремиться выработать целостное видение картины преступного события, системообразующие причинно-следственные связи, объясняющие происхождение материальных следов, их место в общей цепи следов, а также следственные приемы и методы, наряду с оперативно-розыскными мероприятиями по их дальнейшему эффективному использованию. Выработка целостного взгляда - важнейшая составная часть формирования профессионального мышления, и первым шагом на этом пути является добросовестное освоение криминалистики.

1. КРИМИНАЛИСТИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ: ФОРМИРОВАНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

1.2 Формирование общей теории криминалистики.

Данный этап, начавшийся в 1960-е гг., характерен нарастанием интенсивности развития отечественной криминалистики, особенно в плане формирования ее общей теории. К этому времени наша криминалистика накопила богатый эмпирический материал, послуживший основой для углубленных науковедческих изысканий. Общая теория стала той базой, которая обеспечила рост криминалистики по законам дифференциации и интеграции специальных знаний, содействовала всестороннему исследованию сущности предварительного расследования, оперативно-розыскной, судебной и экспертной деятельности, дальнейшей разработке и совершенствованию средств, методов и приемов борьбы с преступностью. Все направления криминалистической науки, ее частные теории и учения обогащались благодаря обращению к социологии, психологии, прогностике, теории вероятностей, математике, логике, кибернетике, информатике, моделированию, другим передовым направлениям научной мысли.

Для криминалистики на современном этапе, начиная с 1960-х годов, характерна глубокая разработка общетеоретических и методологических вопросов науки, формирование ее нового раздела – «Теоретические и методологические основы».

Обращение ученых криминалистов к данным вопросам - закономерный процесс развития науки, обусловленный не менее глубоким исследованием отдельных проблем в период становления и формирования науки криминалистики. В этом плане необходимо отметить появление таких фундаментальных работ, как монографии С.П. Митричева «Теоретические основы советской криминалистики» (1965), Р.С. Белкина и А.И. Винберга «Криминалистика и доказывание» (1969), цикл работ В.Я. Колдина, посвященных проблемам идентификации и ее роли в установлении истины по уголовным делам (1969, 1978), И.М. Лузгина «Методологические проблемы расследования» (1974), Н.А. Селиванова, В.Г. Танасевича, А.А. Эйсмана, Н.А. Якубович «Советская криминалистика. Теоретические проблемы» (1978), А.Л. Васильева и Н.П. Яблокова «Предмет, система и теоретические основы криминалистики» (1984), В.Я. Колдина и Н.С. Полевого «Информационные процессы и структуры в криминалистике» (1985), Р.С. Белкина - работы по проблемам теории криминалистики (1986, 1987, 1988) и др.

На основе общей теории сформировались новые направления в криминалистике - учение о навыках (Г.А. Самойлов), учение о способах совершения преступлений и сокрытия следов (Г.Г. Зуйков, И.М. Лузгин, В.П. Лавров), о криминалистической характеристике преступления (Р.С. Белкин, В.А. Образцов, Н.А. Селиванов, Н.Н. Яблоков), криминалистическая кибернетика (Н.С. Полевой) и др.

Р.С. Белкин и Ю.И. Краснобаев в статье «О предмете советской криминалистики», опубликованной в журнале «Правоведение» в 1967 г. впервые высказали мнение о необходимости нового подхода к определению криминалистики. Авторы статьи пришли к выводу о том, что существенными аспектами при определении криминалистики должны быть не приемы, методы и средства собирания, исследования и оценки доказательств, а закономерность возникновения этих доказательств.

Большинство отечественных криминалистов присоединились к новой трактовке предмета криминалистики, иногда с теми или иными редакционными уточнениями или модификациями.

На этой же дискуссии свое определение криминалистики предложил и профессор А.К. Васильев. В окончательном виде оно было сформулировано таким образом: «Криминалистика - это наука об организации планомерного расследования преступления, эффективном обнаружении, собирании и исследовании доказательств в соответствии с нормами уголовно-процессуального закона и о предупреждении преступлений путем применения для этих целей специальных приемов и средств, разработанных на основе естественных, технических и других специальных наук и изучения механизма преступлений и формирования доказательств». Правда, сам автор предложил, что это определение может служить лишь базой для рассуждения.

Впервые концепция и структура общей теории криминалистики была изложена Р.С. Белкиным в работе «Ленинская теория отражения и методологические проблемы советской криминалистики» (1970), а затем развита им в трехтомном «Курсе советской криминалистики» (1977- 1979), в других работах.

Термин «общая теория криминалистики» вошел в научный обиход, а содержание этой теории составило первый раздел в системе науки. Впоследствии коррективы в содержание и структуру общей теории вносили А.А. Эйсмэн, Н.А. Селиванов и некоторые другие ученые, но в целостном виде она в их работах представлена не была.

Формирование общей теории криминалистики дало толчок к целенаправленному исследованию ее составных частей (диссертационные и монографические исследования Г.Г. Зуйкова, В.Ф. Орловой, А.А. Закатова, С.И. Цветкова, И.А. Алиева, Н.Н. Лысова, В.М. Пешкова, Л.Г. Горшенина и др.).

Современный этап развития криминалистики, помимо разработки проблем общей теории, характеризуется и углубленным исследованием общетеоретических вопросов других разделов науки.

В области криминалистической техники появились работы, содержащие анализ и характеристику технико-криминалистических средств и методов работы с доказательствами, использования специальных познаний в судопроизводстве, проблем судебной экспертизы (И.А. Селиванов,

З. М. Соколовский, В.К. Лисиченко, В.И. Гончаренко, М.В. Салтевский, Г.И. Грамович, И.Н. Сорокотягин, А.А. Леви и др.). На основе теории криминалистической экспертизы стала формироваться общая теория судебной

экспертизы (А.Р. Шляхов, А.И. Винберг и Н.Т. Малаховская, Ю.Г. Корухов, И.А. Алиев, Е.Р. Россинская, Т.В. Аверьянова, С.Ф. Бычкова).

В области криминалистической тактики внимание ученых было обращено на проблематику следственных ситуаций (И.Ф. Герасимов, Л.Я. Драп-кин, О.Я. Баев, В.К. Гавло, В.И. Шиканов и др.), тактических комбинаций (операций) и иных криминалистических комплексов (А.В. Дулов, Р.С. Белкин, В.А. Жбанков и др.), тактического решения и тактического риска (С.И. Цветков, Р.С. Белкин, Ю.Ю. Осипов, Г.А. Зорин).

В области криминалистической методики были сформулированы представления о концептуальных основах этого раздела науки (А.Н. Колесниченко, И.Н. Возгрин, В.А. Образцов), продолжалась разработка вопросов изучения личности обвиняемого и потерпевшего в процессе расследования (Ф.В. Глазырин, П.П. Цветков, В.В. Вандышев и др.).

На стыке между тактикой и методикой велись исследования познавательной природы расследования (И.М. Лузгин, Н.А. Якубович, В.Е. Коновалова, А.А. Эйсман и др.), организационных основ расследования и его эффективности (Л.А. Соя-Серко, А.И. Михайлов, А.Б. Соловьев), системы следственных действий (И.Е. Быховский), применения данных криминалистики в различных областях правоприменительной деятельности (Ю.Г. Корухов).

В 60-е годы развивалась система государственных экспертных учреждений министерств юстиции союзных республик, в которую до ликвидации СССР входило восемь республиканских научно-исследовательских институтов судебной экспертизы и более 50 лабораторий судебной экспертизы.

Поступательное развитие российской криминалистики привело к выделению из нее в качестве самостоятельных отраслей знаний теории оперативно-розыскной деятельности и судебной психологии. Возникли новые направления, связанные с применением в криминалистике положений кибернетики, теории игр, одорологии, теории моделирования. Стали активно исследоваться общие принципы и методики, объекты, специальные средства, развиваться новые виды криминалистических экспертиз, разрабатываться приемы и методы использования специальных познаний самого широкого спектра.

Общая теория криминалистики способствовала дальнейшему развитию учения о планировании расследования и выдвижении криминалистических версий: были уточнены элементы и содержание этого учения, его понятийный аппарат. Объектом изучения стала природа следственных действий. Комплексному анализу подвергался опыт проведения следственного осмотра и эксперимента, предъявления для опознания, допроса, очной ставки, обыска, задержания. В криминалистической тактике начал разрабатываться ряд новых перспективных направлений: учение о следственных ситуациях, криминалистических операциях, тактических комбинациях.

Методика расследования отдельных видов преступлений также углубила и расширила свои основы. Полнее определены ее исходные положения, в том числе предмет, система, принципы и задачи, место в структуре криминалистики. Детально разработаны методики расследования должностных

хищений, убийств, изнасилований, разбоев, краж, дорожно-транспортных происшествий и др. Завершается формирование методики расследования преступлений несовершеннолетних, лиц, отбывающих наказание, нераскрытых деликтов прошлых лет и тех, которые совершаются рецидивистами, расследования групповых преступлений и др. Большое внимание уделяется разработке информационных моделей преступлений, алгоритмизации следственной деятельности, компьютеризации методик расследования.

Криминалистическая методика развивается благодаря изучению современных способов совершения преступлений, образующихся при этом следов; разработке систем типовых следственных ситуаций и версий; совершенствованию криминалистического анализа содеянного и личности виновного; обобщению передового опыта раскрытия и расследования преступлений особенно совершаемых организованными группами и сообществами в сфере реформируемой экономики: с использованием компьютерной техники, мошенничеств с кредитными картами и векселями, преступных уклонений от уплаты налогов и др.

В силу своей специфической природы криминалистика в советский период менее других общественных наук была идеологизирована и легко освободилась от редких "родимых пятен" классового подхода. Можно с уверенностью! констатировать, что по своему уровню и достижениям отечественная криминалистика не только не уступает уровню этой науки в других странах, но и во многом превосходит его.

В заключение необходимо отметить, что распад СССР негативно отразился на темпах развития криминалистики. Разрушилась фактически единая система следственных, экспертных и розыскных органов, ослабли связи между криминалистами, оказавшимися в разных суверенных государствах, затормозились прикладные и теоретические исследования. Постепенно эта негативная тенденция преодолевается, в том числе за счет укрепления связей с криминалистами, работающими в индустриально развитых странах.

1.2 Развитие и проблемы криминалистики на современном этапе.

Распад Советского Союза не мог пройти бесследно для нашей науки: содружество криминалистов также распалось, научные связи криминалистов бывших союзных республик в последние годы были сведены к минимуму. Однако главная задача криминалистики - помогать своими научными разработками правоохранительным органам в борьбе с преступностью - осталась. Естественно, решая эту задачу, криминалисты стран бывшего Советского Союза идут своими путями, с учетом политических, культурных и других особенностей каждой страны. Тем не менее, единство общей задачи, очевидно, предполагает, что частные задачи науки криминалистики в каждой стране также являются сходными, и решать их надо такими же или сходными методами, при помощи аналогичных средств. Поэтому так важен обмен опытом между криминалистами, а основные проблемы, стоящие перед современной

криминалистикой, должны представлять определенный интерес также и для криминалистов сопредельных стран.

О понятии криминалистики

Одной из основных проблем науки криминалистики является определение ее понятия. Подавляющее большинство российских криминалистов считает, что наиболее удачным является определение, предложенное в свое время профессором Р.С. Белкиным: криминалистика - это наука о закономерностях механизма преступления, возникновения информации о преступлении и его участниках, собирания, исследования, оценки и использования доказательств и основанных на познании этих закономерностей средствах и методах судебного исследования и предотвращения преступлений.

К сожалению, в последнее время отдельными учеными предпринимаются попытки под видом некоторых, на первый взгляд, несущественных изменений фактически отказаться от этого определения.

Переход от тоталитарного государства к демократическому и связанные с этим перемены во всех сферах общественной жизни, в том числе в судебной системе, привели к резкому повышению роли и значения адвокатуры. Наиболее заметно возросла роль адвокатуры в процессе осуществления защиты по уголовным делам. Появилась особая учебная дисциплина - теория профессиональной защиты по уголовным делам, и, естественно, возникла проблема определения места этой дисциплины в системе учебных курсов. Некоторые авторы рассматривают теорию профессиональной защиты как часть криминалистики и считают, что дальнейшее развитие этой теории должно осуществляться в рамках криминалистики.

Один из активных сторонников данной концепции профессор О.Я. Баев пишет: «Криминалистика есть наука о закономерностях возникновения, собирания, исследования, использования и оценки информации, связанной с совершением преступлений, их расследованием и рассмотрением уголовных дел в суде, а также основанных на познании этих закономерностей средствах и способах информационно-познавательной деятельности органа дознания, следователя, эксперта, прокурора и адвоката - каждым в соответствии со своей уголовно-процессуальной функцией и полномочиями».

На первый взгляд, это определение очень близко к определению Р.С. Белкина. Только вместо слов «собрание, исследование, оценка и использование доказательств» здесь говорится о собирании, исследовании, оценке и использования информации, вместо слов «судебное исследование и предотвращение преступлений» - о познавательной деятельности, а к числу субъектов такой деятельности, наряду с органом дознания, следователем и прокурором, отнесен еще и адвокат.

Такие, казалось бы, незначительные изменения коренным образом меняют смысл определения. Получается, что защитник в уголовном процессе играет ту же роль, что и следователь, и представитель государственного обвинения. Это, на наш взгляд, принципиально неправильно.

Главное, что отличает криминалистику от теории профессиональной защиты по уголовным делам, - коренное отличие в целях. Все положения науки

криминалистики направлены на то, чтобы помочь следователю и суду в установлении объективной истины по делу. В то же время целью защитника является исключительно отстаивание интересов его клиента. Установление истины входит в задачу защитника лишь постольку, поскольку это совпадает с интересами клиента. Если такого совпадения нет, установление истины по делу прямо противоречит интересам защитника и, значит, не может входить в круг задач теории профессиональной защиты. Но если цели следователя и защитника не совпадают, а в большинстве случаев прямо противоположны, ясно, что проблемы теории профессиональной защиты нельзя разрабатывать в рамках одной общей науки - криминалистики. Фактически это сделает криминалистику беспредметной, приведет к размыванию ее фундаментальных основ, разрушению ее стержня. Наука, в рамках которой одновременно будет идти речь о том, как изобличить предполагаемого преступника, и о том, как помочь ему уйти от ответственности, не сможет играть позитивную роль в борьбе с преступностью.

Совершенно очевидно, что теория профессиональной защиты, будучи частью теории адвокатской деятельности, не входит и не должна входить в предмет науки криминалистики - она должна быть самостоятельной наукой и учебной дисциплиной. В науке и учебном курсе криминалистики могут рассматриваться вопросы взаимодействия следователя с защитником; естественно, речь здесь должна идти о взаимодействии в самом широком смысле, т.е. в первую очередь о преодолении следователем противодействия со стороны защитника.

О системе криминалистики

Согласно представлениям, которые господствовали в криминалистике многие годы, наша наука и ее учебный курс состоят из четырех разделов:

1. Общая теория и методология,
2. Криминалистическая техника. Научный потенциал криминалистической техники составляют крупные монографические исследования, посвященные общим и отдельным ее проблемам: Г.Л. Грановского, Б.И. Шевченко, И.Ф. Крылова - в области трассологии, Л.Е. Ароцкера, В.Ф. Орловой, А.И. Манцвевой - в области почерковедения, А.А. Гусева, Д.Я. Мирского, В.И. Фурлетова, А.А. Эйсмана - в технико-криминалистическом исследовании документов; Б.М. Комаринца, С.Д. Кустановича, Е.Н. Тихонова - по вопросам теории и методики судебно-баллистической экспертизы; В.А. Снеткова, А.М. Зинина, З.И. Кирсанова - в области портретной идентификации.
3. Криминалистическая тактика, Криминалистическая тактика, ранее называвшаяся в работах И.Н. Якимова уголовной тактикой, как раздел науки криминалистики наиболее интенсивно стала развиваться с середины 50-х годов. Наиболее активно и последовательно ее проблемы исследовались в трудах А.Н. Васильева, который именовал ее следственной тактикой. В разработку теоретических проблем криминалистической тактики большой вклад внесли Р.С. Белкин, Л.Я. Драпкин, А.В. Дулов, Г.А. Зорин, В.Е. Коновалова, А.Н. Колесниченко, А.М. Ларин, И.М. Лузгин и другие ученые. Вопросы тактики отдельных следственных действий исследовались в работах Л.Е. Ароцкера, Р.С.

Белкина, Н.И. Гуковской, А.Р. Ратинова, Г.И. Качарова, Л.М. Корнеевой, А.Б. Соловьева, Н.И. Порубова, З.Г. Самошиной, В.И. Шиканова и др.

Методика расследования отдельных видов и групп преступлений

Эта система, сложившаяся к середине прошлого века, в свое время вполне соответствовала требованиям науки и практики. Однако, уже в 70-х гг. многие видные криминалисты стали ее критиковать. Дело в том, что в криминалистике появились новые направления, новые частные научные теории, которые «не вписывались» ни в один из существовавших разделов традиционной структуры. Такие частные теории, как криминалистические версии и планирование расследования, взаимодействие следователя с оперативно-розыскными аппаратами и другими службами органов внутренних дел, использование помощи населения в раскрытии и расследовании преступлений, розыскная и профилактическая работа следователя и ряд других, явно не относятся ни к криминалистической технике, ни к тактике отдельных следственных действий, ни к криминалистической методике. Сложилась традиция, согласно которой почти все новые подразделы включались в раздел криминалистической тактики, хотя с тактикой следственных действий ни один из них не связан. Исключение составил подраздел «Криминалистическая регистрация», который включался в раздел криминалистической техники, хотя с техникой он также никоим образом не связан.

О том, что прежняя система исчерпала свой потенциал и требовала срочного изменения, свидетельствует, в частности, такой факт. В последние годы в учебниках криминалистики появились главы, посвященные использованию электронно-вычислительной техники в раскрытии и расследовании преступлений. Эти главы также начали включать в раздел криминалистической техники. Компьютер, таким образом, превратился в средство криминалистической техники.

Как следствие такого подхода вся система криминалистики в значительной степени утратила логическую стройность и упорядоченность. Что же касается раздела криминалистической тактики, то в нем накопилось столько самого разнообразного материала, что в ряде случаев стало просто непонятно, о чем же идет речь в данном разделе.

Вот, например, какое определение криминалистической тактики предлагается в одном из учебников. «Криминалистическая тактика - это часть криминалистики, состоящая из научных рекомендаций, образующих систему тактических приемов, применяемых в специфической деятельности при расследовании уголовных дел, по организации и планированию расследования преступлений, применению логических и психологических методов познания, используемых в соответствии с уголовно-процессуальными нормами в целях полного, всестороннего и объективного выяснения всех подлежащих доказыванию обстоятельств совершенного преступления».

Это определение подходит практически для любого раздела криминалистики. Только о главном в тактике - о том, что это система научных положений и разрабатываемых на их основе рекомендаций по проведению отдельных следственных и судебных действий, - здесь почему-то не говорится.

Стремясь найти выход из создавшегося положения, некоторые ведущие криминалисты еще много лет назад предлагали объединить названные выше частные криминалистические теории (применительно к учебным курсам - темы) в отдельный самостоятельный раздел. Эту идею удалось реализовать в 1993 г., когда в Омске был издан учебник криминалистики, предназначенный для работников уголовного розыска. Поскольку частные теории, входящие в новый раздел, направлены, главным образом, на совершенствование организации расследования, данный раздел закономерно получил название «Организация раскрытия и расследования преступлений».

Таким образом, в результате сравнительно небольшой перестройки, никоим образом не затрагивающей концептуальные основы криминалистики, учебный курс приобрел необходимую стройность. Во всех разделах криминалистики в первом подразделе рассматриваются общие вопросы данного раздела, а затем следуют подразделы, раскрывающие его содержание. При этом традиционная система в основном сохраняется, а из теоретического багажа науки не теряется ничего. Из криминалистической техники в новый раздел переходит подраздел «Криминалистическая регистрация», а из криминалистической тактики - все, что не относится к следственным действиям. Теперь появилась возможность сформулировать четкое определение понятия криминалистической тактики. Это - система научных положений и разрабатываемых на их основе рекомендаций по проведению отдельных следственных и судебных действий (в учебниках в разделе тактики речь идет только о следственных действиях).

О криминалистической характеристике преступлений

В конце 60-х гг. в криминалистике появилось новое для того времени понятие - криминалистическая характеристика преступлений. Как отмечалось в литературе, эту научную категорию можно рассматривать применительно к нескольким уровням:

- 1) как общее понятие,
- 2) как криминалистические характеристики преступлений конкретных видов и групп. Разумеется, можно говорить и о третьем уровне классификации - о криминалистических характеристиках отдельных преступлений, но в таком случае речь будет идти лишь об обстоятельствах одного преступления, которые могут оказаться нетипичными. Для науки криминалистики такие случаи, как правило, не представляют особого интереса, поскольку ее приемы и рекомендации рассчитаны именно на обстоятельства типичные, характерные для определенных видов и групп преступлений.

Таким образом, криминалистическая характеристика - это категория, связанная преимущественно с конкретными видами преступлений.

Наиболее удачным представляется такое определение типовой криминалистической характеристики: это - система данных о криминалистически значимых признаках преступлений конкретного вида или группы, отражающих закономерные связи между этими признаками и служащих построению типовых версий, которые берутся за основу при планировании расследования преступлений данного вида или группы. К числу

наиболее значимых в криминалистическом отношении особенностей преступлений конкретного вида или группы (элементов или компонентов криминалистических характеристик) относятся:

1. Непосредственный предмет преступного посягательства;
2. Способ совершения и сокрытия преступления;
3. Обстоятельства, при которых готовилось и было совершено преступление (время, место, условия охраны объекта и т.д.);
4. Особенности оставляемых преступниками следов (механизм следообразования в широком смысле);
5. Личность потерпевшего;
6. Личность преступника.

Компоненту (элементы) криминалистических характеристик неразрывно связаны между собой и взаимозависимы. Поэтому, зная, например, способ совершения преступления, обстоятельства, при которых оно было совершено, следы, которые были оставлены преступниками, кто является потерпевшим, можно с очень большой степенью вероятности определить неизвестный элемент - личность преступника.

Правда, надежды многих ученых-криминалистов, которые считали, что разработка криминалистических характеристик, типичных следственных ситуаций и связанных с ними программ (алгоритмов) действий следователя позволит без особого труда раскрывать самые сложные преступления, оправдались далеко не в полной мере. Как показала практика, типовая криминалистическая характеристика вида или группы преступлений, разработанная без учета специфических особенностей конкретного, достаточно узкого региона, существенного практического значения не имеет. Кроме того, применительно даже к одному региону эти особенности очень быстро изменяются в связи с изменениями в экономике, законодательстве, политике и т.д.; появляются новые виды преступлений, новые способы их совершения и сокрытия, изменяется контингент преступников. Следовательно, типовые криминалистические характеристики, чтобы иметь практическую значимость, должны быть строго конкретными не только по месту, но и по времени - уже через год-два они могут оказаться устаревшими.

Отсюда следует вывод: типовые криминалистические характеристики видов и групп преступлений, разработанные без учета указанной выше специфики, следует рассматривать лишь как теоретическую базу для создания на их основе видовых и групповых криминалистических характеристик преступлений для определенного региона и на определенный (весьма непродолжительный) период.

Ограниченные возможности непосредственного практического использования типовых криминалистических характеристик привели проф. Р.С. Белкина к ошибочному, по нашему мнению, выводу о том, что криминалистическая характеристика преступлений «...изжила себя и из реальности, которой она представлялась все эти годы, превратилась в иллюзию, в криминалистический фантом».

Это мнение не встретило поддержки в криминалистической литературе.

Нам неизвестны высказывания российских авторов, которые согласились бы с выводом Р.С. Белкина. Напротив, все, кто участвовал в дискуссии по данному вопросу, отмечали практическую значимость данной научной категории.

Надо отметить, что в этом отношении зарубежные криминалисты солидарны с отечественными. «Именно криминалистическая характеристика преступлений, - пишут проф. В.Э. Курапка, проф. Г. Малевски и доктор права С. Матулене, - является основным элементом методики расследования каждого вида преступления. Только хорошо понимая ее суть и систему, можно эффективно, оперативно и целенаправленно расследовать конкретное преступление, ибо в противном случае эта деятельность будет не спланированным, основанным на научных рекомендациях расследованием, а конгломератом хаотичных, невзаимосвязанных действий, которые преследуют очень туманно представляемую цель». И далее: «Без криминалистической характеристики невозможно даже приступить к разработке методик расследования преступлений, поскольку это делается на основании анализа наиболее типичных признаков преступлений».

С этими суждениями, на наш взгляд, трудно не согласиться.

О некоторых разработках криминалистов, имеющих наибольшее практическое значение

Выше шла речь о теоретических проблемах современной криминалистики. Однако было бы совершенно неправильно думать, что криминалисты заняты только или главным образом обсуждением теоретических вопросов. Наряду с этим ведется постоянная целенаправленная деятельность по созданию новых технико-криминалистических средств, разработке наиболее эффективных тактико-криминалистических приемов и методов, совершенствованию организации раскрытия и расследования преступлений, созданию новых и оптимизации имеющихся методик расследования преступлений отдельных видов и групп.

Назовем лишь некоторые из направлений деятельности криминалистов тех, в которых достигнуты наиболее заметные практические результаты.

Долгие годы велись научные споры о принципиальной возможности использования в процессе доказывания полиграфа. Окончательно этот вопрос не решен и в настоящее время. Однако здесь произошли серьезные сдвиги. На практике при расследовании по уголовным делам все чаще назначаются и проводятся особого рода экспертизы - психофизиологические. Нет сомнений, что в близком будущем такие экспертизы станут повседневным явлением в практике правоохранительных органов.

Аналогичное решение наметилось и в отношении другой спорной проблемы - использования в доказывании результатов применения служебно-розыскных собак (согласно современной терминологии - ольфакторном исследовании пахучих следов человека).

Важно подчеркнуть, что экспертиза запаховых следов человека имеет мало общего с так называемой «кинологической выборкой». Хотя в обоих случаях используется биодетектор - собака, методика проведения экспертиз совершенно другая. При проведении ольфакторной экспертизы решающее значение имеет

не инструмент (сигнальное поведение собак), а методическое обеспечение адекватности его применения, специальные познания экспертов не только в области кинологии, но и вопросах судебной экспертизы вещественных доказательств. Как пишет В.И. Старовойтов, «в экспертном исследовании запаховых следов собаки привлекаются к детекции - узнаванию задаваемых к поиску запахов, но только специалисты на основании наблюдений, воспроизведения получаемых данных, процедуры анализа и системы перепроверки сигнального поведения собак осуществляют, в конечном счете, выбор объекта-носителя выявляемого запахового признака».

Очевидно, экспертизы запаховых следов человека также в скором времени станут одним из средств доказывания в уголовном процессе.

Серьезные работы ведутся в области криминалистической тактики. Наряду с дальнейшим совершенствованием тактических приемов проведения традиционных следственных действий - следственного осмотра, допроса, предъявления для опознания, обыска и выемки - в последнее время опубликован целый ряд работ, посвященных проведению новых и недостаточно изученных следственных действий - проверке показаний на месте, получению образцов для сравнительного исследования, прослушиванию и записи переговоров, эксгумации. Перечисление этих работ (даже отдельных изданий, не говоря уже о статьях) заняло бы слишком много места.

Особо следует сказать о криминалистической методике. Этот раздел в последние годы развивается наиболее активно. Практически по всем частным методикам имеются серьезные работы (монографии, учебные пособия), которые практические работники могут использовать при расследовании соответствующих преступлений. Достаточно привести только один пример. Лишь совсем недавно правоохранительные органы столкнулись с необходимостью расследования так называемых компьютерных преступлений, а к настоящему моменту издано уже более десяти работ, посвященных этой методике. Изданы пособия по методикам расследования таких новых и относительно редких преступлений, как мошенничество в сфере оборота жилища, преступные нарушения авторских и смежных прав, укрытие валютной выручки за рубежом и т.д.

В заключении, следует заметить, что современная криминалистическая наука, являясь во многом результатом НТР поступательно развивается не только благодаря технологическим инновациям. Существенное значение приобретают и правовые изменения. Так, например, введение в УПК новых следственных действий негласного характера диктует, соответственно, разработку тактических основ таких действий.

2. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ТЕХНИКИ

2.1 Генезис криминалистической техники.

Проблемы криминалистики давно привлекают внимание ученых различных специальностей. Известно, что само зарождение этой науки в XIX веке состоялось в рамках не столько юридических дисциплин, сколько в пределах различных направлений естественных и технических наук. Да и название данной дисциплины «криминалистика», которое, как известно впервые применил австрийский судебный следователь и ученый Ганс Гросс, было принято научным сообществом не сразу. Более того, даже на современном этапе развития сил и средств технического сопровождения полицейской деятельности в некоторых зарубежных странах далеко не все разделяют то мнение, что криминалистика существует как наука, более склоняясь к тому мнению, что направление, изучающее проблемы технического, тактического и методологического сопровождения деятельности по расследованию преступлений более целесообразно именовать сформировавшимся еще в позапрошлом веке термином «полицейская техника».

Представляется, однако, что данная точка зрения скорее дань традиции, к которой более склонны юристы стран общего права, т.е. государств Англосаксонской правовой семьи, юридические системы которых вообще привержены к «незыблым» постулатам, а правоведы привыкли следовать однажды принятому судебному решению, изменить который в жестких рамках прецедентного права достаточно проблематично. Да и сам термин «полицейская техника» представляется на современном этапе развития цивилизации слишком узким, не охватывающим всех тех многообразных методов, приемов, средств, которые предлагаются для целей расследования преступной деятельности. Указанный термин в какой-то степени коррелирует с принятым в отечественной науке названием отрасли криминалистики «криминалистическая техника», но лишь отчасти, поскольку одной из тенденций современной криминалистики является расширение ее предмета, выход ее интересов за рамки такого, в целом, узкого объекта исследования, как преступление (в самом деле, криминалистические знания успешно используются не только в рамках уголовно-процессуальной деятельности, но и в административном, арбитражном процессе, а также при разрешении споров гражданско-правового характера). Очевидно, что термин «полицейская техника» уже по своему содержанию даже чем термин «криминалистическая техника» и поэтому нам представляется, что отвечающим современной ситуации в науке и практике является именно последний, то есть «криминалистическая техника». Думается, отрицание существования такого отдельного направления в науке как криминалистика не способствует целенаправленной деятельности по изучению закономерностей механизма преступления, выработке научно разработанных рекомендаций по тактике и

методике расследования преступлений, разработке, совершенствованию и применению современных технических средств.

В этой связи представляется более правильным тот подход, при котором указанные вопросы консолидируются в отдельное научное направление. Именно данный принцип принят отечественными учеными и успешно развивается ими вот уже более ста лет. Действительно, если считать, что критерием выделения как самостоятельной науки, является наличие у исследовательского направления собственных объектов и предмета исследования, собственной теории и методологии, то можно утверждать, что криминалистика в полной мере соответствует данному требованию – объекты и предмет исследования криминалистики, несмотря на имевшие место в научных кругах дискуссии по данному вопросу, сформулированы специалистами достаточно давно, а общая теория криминалистики развивается и совершенствуется на протяжении всего времени ее существования, и как системообразующий фактор сформирована в 60-е годы XX века.

Следует отметить, что указанные критерии выделения криминалистики в отдельное научное направление не являются чем-то застывшим, а непрерывно развиваются, совершенствуются, что и способствует предотвращению стагнации в теории и практике.

Возникает, однако, и ряд вопросов. Например:

- а является ли криминалистика юридической наукой в полном смысле этого слова, какова ее природа?

- а насколько закономерен сам термин «криминалистическая техника», ведь известно, что в данную отрасль криминалистики входят не только собственно технические средства, но и методы, способы и приемы их применения?

- не является ли криминалистическая техника зависимой, а если «да», то насколько от методов и средств иных наук?

- какие критерии существуют при выделении отрасли криминалистической техники, как собственно отдельной составной ее части?

- возможно ли и если «да», то по каким основаниям выделение отрасли криминалистической техники в частную криминалистическую теорию?

- какова связь криминалистической техники с общей теорией судебной экспертизы, и насколько целесообразно одновременное существование таких близких научных направлений, как криминалистическая техника и экспертология?

И ряд других вопросов.

На некоторые из встреченных нами в литературе и обсуждаемых в научных кругах проблем ответить достаточно сложно, да это и не является нашей задачей. Однако, данные проблемы представляются весьма интересными, и относительно некоторых из них мы попытаемся высказать и свою точку зрения, в тоже время глубоко уважая мнение авторитетных ученых.

Например, на протяжении длительного времени широко обсуждаемым вопросом в науке была проблема природы криминалистики и ее места в системе научного знания. Возникнув из потребностей уголовного

судопроизводства и на стыке, соответственно, юридических, естественных и технических наук, она (криминалистика) долгое время считалась наукой двойственной природы, которая несет в себе юридическую и естественнонаучную компоненту.

Дальнейшее развитие понимания задач криминалистики, которые лежат в правовой сфере, позволило утверждать, что криминалистика является юридической наукой.

Думается, что, по сути, верное указание на двойственную природу криминалистики не слишком корректно, поскольку рассуждая таким образом необходимо утверждать, что объект и предмет криминалистики также имеют двойственную природу, что является нонсенсом в науковедческом плане.

В тоже время действительно, криминалистика создавалась для осуществления определенных целей – содействия борьбе с преступностью, что предполагает определенную справедливость того утверждения, что криминалистика все-таки наука юридическая.

Однако более справедливым нам представляется то мнение, что постулат о двойственной природе криминалистики устарел и не выдерживает никакой критики, и что, в тоже время, криминалистику нельзя, в целом в полной мере относить к юридическим наукам только на том основании, что ее задачи лежат в правовой сфере (Р.С.Белкин). Действительно, задачи, например, судебной медицины также лежат в правовой сфере жизни нашего общества, однако относить данную дисциплину к правовым, конечно-же, не представляется возможным.

Но тогда как определить место криминалистики в системе научного знания? Думается, что Р.С.Белкин абсолютно прав, определяя место криминалистики в категории наук синтетической природы, которые возникли на стыке различных дисциплин, таких, как например биохимия и биофизика. Можно, конечно-же возразить, что поскольку криминалистика возникла из уголовного процесса, наука которого бесспорно носит юридическую природу, то и она генетически является правовой областью знаний. Возражая на этот тезис, заметим, что многие дисциплины имеют своими предшественниками иные сферы человеческой деятельности, которые исследуют совершенно другие объекты, имеют иной предмет исследования и задачи, что автоматически не является основанием для отнесения указанных дисциплин именно к данным, т.е. «материнским» отраслям знаний. Да и методы и средства криминалистики в значительном объеме заимствованы из естественных и технических наук – общий объем собственно криминалистических методов и средств не составляет, вероятно, и четверти от их количества. Следовательно, криминалистику, где основной является безусловно юридическая задача - содействие борьбе с преступностью, и, в основном, естественнонаучные и технические методы и средства, более всего целесообразно включать в группу наук синтетической природы.

Отметим, однако, что данный вопрос продолжает оставаться весьма дискуссионным и непростым, ждущим своего решения. Поэтому, исходя из окончательной нерешенности данного вопроса в науке, и определенной

существующей роли традиций в отечественном праве (что для юриспруденции, возможно, не так уж и плохо, если традиции применять умеренно), необходимо помнить, что любое вычленение криминалистики из категории юридических дисциплин, к которым ее принято относить в настоящее время, сопряжено с ломкой сознания многих юристов, как теоретиков, так и практиков. Да и нужно ли это делать немедленно? Отнесение криминалистики к той или иной категории научных дисциплин на текущий момент имеет существенное значение только для науковедения, а в рамках криминалистики данные пертурбации неизбежно вызовут ожесточенные дискуссии относительно уточнения объектов и предмета данной науки, ее задач, места в системе научного знания. Такие дискуссии, при наличии достаточно большого количества школ и направлений в науке, вызовут только отвлечение научных сил на во многом, возможно, бесплотные с точки зрения потребностей практики, споры, а приоритет потребностей последней, как известно, является одним из законов развития криминалистики. Это следует помнить многим ученым, которых практики зачастую справедливо критикуют за излишнюю затеоретизированность криминалистики, ее нынешнюю оторванность от реальной деятельности по раскрытию и расследованию преступлений.

2.2 Проблемы традиционных отраслей криминалистической техники.

Разделение криминалистической техники на относительно «новые» и «традиционные» достаточно условно и имеет значение только лишь в историко-научном плане, что позволяет, тем не менее, различать классические направления исследуемого научного направления, обладающие устоявшимся методологическим аппаратом, существенной практической базой, и сравнительно новые отрасли, где терминологический аппарат и собственная техническая и практическая база находятся, зачастую, в состоянии своего становления. Думается, что критерием «традиционности», в данном случае, выступает именно устоявшаяся и успешная практика применения знаний отрасли криминалистической техники, однако, изучение литературных источников, анализ практики правоохранительных органов показывают, что совершенно бесспорным в нашем динамично меняющемся мире не может быть ничто, тем более наука, само условие существования которой – непрерывное развитие, движение вперед, переосмысление прежнего опыта с целью приобретения нового знания.

Напомним, что к традиционным отраслям криминалистической техники относят криминалистическую фотографию и видеозапись, криминалистическую трасологию, криминалистическую габитоскопию, криминалистическое оружиеведение, криминалистическую документологию и криминалистическую регистрацию. Анализ состояния практики показывает, что работники следственных аппаратов указывают на особую актуальность исследований документов и оружия. Это, в целом, возможно, объяснить тем переходным периодом, который переживает наше государство, громкими

преступлениями в финансовой сфере, терроризмом, что неизбежно сопровождается применением оружия взрывных устройств, подделкой денежных знаков, документов, удостоверяющих личность и пр.

Действительно, даже такие традиционные направления криминалистической техники, как криминалистическая документология и криминалистическое оружиеведение испытывают сейчас, по оценкам криминалистов практиков, определенные методологические трудности и проблемы материально-технического характера, связанные с исследованием ранее не встречавшихся объектов. Например, все более актуальными становятся проблемы высококачественной подделки денежных знаков, которая получила широкое распространение в связи с развитием и совершенствованием средств оперативной полиграфии, и ее массовой доступностью. Специалисты отмечают, что в некоторых случаях качество поддельных купюр не только не уступает подлинникам, но и нередко превосходит их. В этой связи одной из задач криминалистической техники является превентивная ее функция, которая в данном случае должна реализовываться путем выдачи предложений и рекомендаций лабораториям полиграфических предприятий Гознака относительно повышения эффективности защиты денежных знаков от подделки, т.е., таким образом, необходимо непрерывное сотрудничество специалистов разных ведомств. Актуальным является и разработка доступных и эффективных методов и средств документологического исследования поддельных кредитных и идентификационных карт, контрафактной продукции.

Криминалистическое исследование оружия продолжает оставаться одним из приоритетнейших направлений криминалистической техники. Проблемы, имеющиеся в данной отрасли касаются как теоретических положений, так и практических методов и рекомендаций. Прежде всего, специалистами среди подотраслей криминалистического оружиеведения в последние годы кроме традиционных (исследования холодного и огнестрельного оружия) стали выделяться и новые направления исследований – взрывных устройств, пневматического оружия, специальных средств дистанционного обездвиживания, химического оружия, специальных средств, пиротехнических и электропоражающих устройств индивидуального применения. Критерием отнесения указанных объектов к «ведению» криминалистического оружиеведения является, очевидно, их целевое назначение – поражение человека. Некоторое возражение вызывает отнесение к объектам рассматриваемой отрасли криминалистической техники химического оружия и пиротехнических устройств, несмотря на их значительную поражающую способность и целевое назначение на поражение человека (в первом случае). Действительно, исследование боевых отравляющих веществ, например, таких как хлорацетофенон (ХАФ) или 2-ортохлорбензилиденмалонодинитрил (CS) – это задача все-таки оружиеведения как отрасли криминалистической техники – данные вопросы могут скорее входить в предмет исследования химической экспертизы, криминалистической экспертизы материалов, веществ и изделий (КЭМВИ). Данный объект исследования, возможно, допустить только с точки зрения исследования предметов-носителей отравляющих веществ (ОВ),

связанных с использованием пороха, взрывчатых веществ и т.п., например – газовые пистолеты, револьверы, патроны с ОВ. Именно в этом аспекте следует признавать данные объекты относящимися к криминалистическому оружиеведению, и эксперт-баллист может исследовать, используя свои специальные познания, только их, а не само отравляющее вещество. В противном случае будет иметь место выход эксперта за пределы своей компетенции, что недопустимо. Однако, в таком случае необходимо обозначать данное направление криминалистического оружиеведения не «исследования химического оружия», что, очевидно, не корректно, а иначе, например: «криминалистическое исследование объектов-носителей отравляющих веществ». При всей спорности и условности и этого термина, он, как нам кажется, в большей степени соответствует специфике данного направления именно в рамках криминалистического оружиеведения.

Что касается пиротехнических составов, то их включение возможно допустить не как самостоятельный объект исследования, а только лишь как часть криминалистического взрывоведения.

При анализе литературных источников в аспекте криминалистического оружиеведения обращает на себя внимание и нерешенный специалистами вопрос об одном из критериев отнесения объекта к огнестрельному оружию – многократности, т.е. способности производить более одного выстрела без разрушения предмета. Традиционно критерий многократности применялся в криминалистическом оружиеведении при решении соответствующих вопросов. Однако, В.М.Плескачевский со ссылкой на А.И.Устинова например, справедливо обращает внимание на то, что выстрел эксперта при экспериментальной стрельбе обычно бывает не первым из данного экземпляра¹, что действительно представляется весомым аргументом в пользу корректировки данного казалось бы устоявшегося требования, нуждающегося теперь в научной разработке. Помимо этого, в средствах массовой информации появилось сообщение о том, что ФБР США «ставит под сомнение «непогрешимость» судебных экспертиз в вопросах принадлежности выпущенной пули тому или иному стволу. Химический и баллистический анализ пули не может сказать наверняка, что пуля была выпущена из того или иного ствола огнестрельного оружия, согласно независимому расследованию, проведенному ФБР». Как видим, проблемы возможны даже в сфере классических криминалистических исследований, методология которых давно устоялась, а их результаты, казалось бы, бесспорны. Данное обстоятельство необходимо учитывать как экспертам, которые должны применять разные методы исследования при изучении одного и того-же объекта, с целью повышения достоверности результата, так и следователям, при оценке заключения эксперта, которые должны помнить, что последнее – лишь один из источников доказательств, и оно (заключение эксперта), согласно современным представлениям юридической науки, не имеет никакого преимущества перед другими источниками.

Имеются проблемы и в иных традиционных направлениях криминалистической техники. Нельзя не заметить, например, наступления

информационных технологий в средствах фиксации доказательственной информации – широкого применения цифровых средств аудио-, видеозаписи, цифровой фотографии.

Имеются проблемы и в иных отраслях криминалистической техники, относящихся к традиционным – криминалистической трасологии - интересным, направлением представляется изучение трасологических признаков у микрочастиц; к проблемам криминалистической габитоскопии относится вопрос о создании нового вида криминалистической экспертизы, связанной с составлением и исследованием субъективных отображений внешности; вопросы развития информационных технологий напрямую связаны с криминалистической регистрацией, как отраслью криминалистической техники. Мы, в силу ограниченных рамок нашей работы, не в состоянии охватить все нуждающиеся в изучении проблемы, и тем не менее, мы попытались исследовать наиболее актуальные из них.

2.3 Актуальные проблемы современных отраслей криминалистической техники.

О критериях разделения «традиционных» и «новых» («нетрадиционных») отраслей криминалистической техники мы уже писали выше, однако и внутри этих в достаточной степени условных групп имеются до конца нерешенные проблемы. Например, анализируя литературные источники, обращает на себя внимание следующая проблема: если содержание группы «традиционных» отраслей криминалистической техники давно устоялось и, в целом, понимается различными учеными в достаточной степени схоже, то в понимании содержания «новых» отраслей исследуемого научного направления специалисты далеко не всегда также единодушны. Так, если одни авторы считают, что к новым (нетрадиционным) отраслям криминалистической техники относятся криминалистическая одорология и полиграфология, то другие ученые указывают и на иные направления, такие как криминалистическая кадаврология (учение о трупе), криминалистическая биоритмология, криминалистическая гипнология, криминалистический наркоанализ, криминалистическая полиграфология и др.

Можно констатировать, таким образом, что критерии выделения отдельных научных направлений четко до сих пор специалистами не определены. Следовательно, налицо ряд вопросов структурного характера, а именно:

1. Каковы критерии выделения нового научного направления в криминалистической технике?

2. Где «проходит граница разделения» традиционных и новых отраслей криминалистической техники?

Следует отметить, что данные вопросы при кажущейся простоте ответов на них на самом деле достаточно сложны. Разберем первый из них. Представляется очевидным, что выделение научного направления вообще

связано с его востребованностью практикой, поскольку последняя и является критерием проверки любой теории. Если некие эмпирические положения научно обоснованы, актуальны, получаемые посредством их применения результаты достоверны, полны и воспроизводимы, то это и является базой для создания соответствующей теории, что в науковедческом плане и выглядит, как новое научное направление, в нашем случае – отрасль дисциплины. Однако, думается, что наличие научной теории еще не является, как мы считаем, критерием выделения последней в отдельную отрасль науки. Действительно, ведь рассуждая определенным образом можно любую не слишком значительную мысль развить в целую отрасль научной дисциплины, что будет очевидно неправильно. Не пытаясь критиковать мнение авторитетных ученых, заметим в данной связи, что существование такого отдельного научного направления, как, например, криминалистическая биоритмология, представляется проблематичным. В самом деле, биоритмология возникла на стыке медицины и психологии, изучает психофизиологические особенности человека в особом аспекте – повторяемости минимумов и максимумов активности параметров жизнедеятельности организма. Причем, особой роли не играет является ли это организм преступника или следователя – проявления биоритмов в любом случае будут носить характер закономерности, т.е. обладают свойствами, в том числе, и всеобщности. Но тогда возникает вопрос – а причем здесь криминалистика? Ведь с добавлением слова «криминалистическая» (или какая-либо еще) биоритмология не изменила свою суть - предмет изучения данной науки остался, фактически, прежним. Можно говорить о применении данных биоритмологии в криминалистике, т.е. об определенных тактических особенностях получения и использования биоритмологической информации, но сами основы биоритмологии как научного направления, конечно-же, данные приемы не затрагивают, и соответственно не возникает базы и для создания и обособления новой научной дисциплины. Представляется, что одним из критериев обособления нового научного направления является не только его научная состоятельность и практическая востребованность, но признание данного обособления большинством видных ученых. Здесь проявляется так называемый метод экспертных оценок, когда точные критерии обозначить весьма сложно и ведущие специалисты в данной области выносят свое суждение основываясь на собственном профессиональном опыте. Как отмечают специалисты вероятность ошибки в данном случае пренебрежимо мала - не более 10%, и поэтому данный подход, наряду с иными указанными выше критериями, вполне применим при оценке необходимости выделения отдельного научного направления. Подчеркнем, однако, еще раз всю спорность и нерешенность обозначенной проблемы. Уровень данной работы не позволяет давать рекомендации относительно конкретных критериев создания отдельного научного направления, однако думается, что такие критерии должны быть разработаны учеными достаточно скрупулезно, чтобы исключить появление подобного рода фантомов.

Следующий вопрос касается проблемы разграничения традиционных и

новых направлений криминалистической техники. Какую отрасль считать традиционной, а какую нет? Ведь и «старые» направления криминалистической техники были некогда «молодыми». Когда же и каким образом случился переход «нового» в «старое»? Представляется, что здесь существенным является наличие методологической основы учения с данными практики, непротиворечащими теоретической базе и многократно подтверждающими ее.

Не последнюю роль играет и упоминавшийся выше метод экспертных оценок. Действительно, почему, например, включение криминалистической одорологии в традиционные отрасли криминалистики, несмотря на определенный возраст данного научного направления, не находит поддержки большинства специалистов. Здесь играет роль и отсутствие до конца убедительной научной базы (не существует, например, единой теории запаха), и, по существу, отсутствует инструментарий – применение собак при проведении соответствующей экспертизы вызывает серьезные сомнения у ряда специалистов. Видимо во многом, поэтому имеют место возражения и многих ученых, в том числе, и не только в области криминалистики – существуют и процессуальная проблемы в данном аспекте, каково, например, доказательственное значение применения такого средства как биодетектор (собака), ведь принцип «действия» обонятельного аппарата до конца не ясен.

Таким образом, можно констатировать, что к критериям отнесения научного направления к традиционным можно отнести:

1. Наличие научно обоснованной и достаточно обособленной от иных теоретической базы учения;
2. Востребованность практикой и многолетние данные последней, полностью и однозначно подтверждающие соответствующую теорию;
3. Признание данного направления, как состоявшегося и традиционного большинством авторитетных специалистов, причем не только в области криминалистической техники, но и иных, смежных наук, как естественно-технических, так и юридических.

При наличии указанных обстоятельств, возможно, говорить о «традиционности» какого-либо научного направления.

Возникает, однако, вопрос – а как долго направление будет считаться новым? Ответ очевиден – как только будут соблюдены указанные выше критерии. Но тогда и само определение данной группы учений криминалистической техники, как «новых» или «нетрадиционных» не совсем корректно - некоторые из них стали вполне традиционными в историческом смысле. Возможно, назрела необходимость пересмотра и самого подхода к названию данной группы научных направлений. Можно, например, предложить название «развивающиеся направления криминалистической техники», что, как мы полагаем, подчеркнет сущность процессов, происходящих внутри них и не указывает на временные категории - развиваться, чтобы достигнуть определенного уровня, как известно, можно с разной скоростью. Тем не менее, следует отметить, что мы в нашей работе лишь обозначаем проблемы и пути их решения, которые требуют внимания серьезных ученых.

При анализе литературных источников обращает на себя внимание и

следующее обстоятельство – имеют место попытки некоторых авторов возвести отдельные научные направления в ранг частных криминалистических теорий, например криминалистического взрывоведения. Думается, что данная проблема сродни указанной нами выше проблеме обособления отрасли криминалистической техники, только в данном случае преследуется еще более серьезная цель – придать научному направлению общеметодологическое и общекриминалистическое значение, т.е. то, что и является сущностью частного учения науки. Представляется, что такие попытки совершенно справедливо критикуются видными специалистами – действительно, ведь рассуждая, таким образом, можно дойти до совершеннейшего абсурда – например, признать частной криминалистической теорией дактилоскопию, мотивируя такое ее возвеличивание необычайной востребованностью и значимостью с точки зрения раскрытия и расследования преступлений. В этой связи как никогда велика роль известных ученых, которые способны поставить преграду таким необоснованным попыткам.

Рассмотрим теперь наиболее «традиционные» из нетрадиционных направлений криминалистической техники. К таковым специалисты относят криминалистическую одорологию и криминалистическую полиграфологию.

Относительно проблем одорологии (отсутствие глубокой теоретической базы, сомнительный инструментарий, возражения ряда специалистов) мы высказывались выше. Поэтому изучим проблемы криминалистической полиграфологии. Соответствует ли данное направление указанным выше критериям отдельной отрасли науки. Научно обоснованная база данного учения существует – имеются научные данные о наличии корреляционных связей между тем, говорит ли человек правду или ложь и реакциями его организма. Эти данные, безусловно, востребованы практикой и, следовательно, актуальность данного направления велика. В то же время, данное направление имеет существенную специфику, что позволяет обособить его и поставить в ряд иных отраслей науки. Однако, информация, которую можно получить посредством «детектора лжи» – полиграфа на сегодняшний день имеет пускай и высокую, но не стопроцентную степень достоверности (около 97%). Поэтому говорить о том, что криминалистическая полиграфология может считаться традиционным направлением криминалистики, по нашему мнению преждевременно, т.к. не выполняется критерий однозначности и полноты получаемых посредством последнего данных. В тоже время, думается, что с развитием инструментария данного направления криминалистической техники и приближения достоверности получаемых данных к стопроцентным будет возрастать и его роль в раскрытии и расследовании преступлений, и, возможно, что некоторые приемы криминалистической тактики, например, связанные с допросом, станут второстепенным средством получения информации у очевидцев и подозреваемых (обвиняемых). Думается, что при наличии убедительных данных технических средств и законодатель пойдет навстречу требованиям практики. Перспективы в развитии таких средств существуют - так американский биофизик Бриттон Чанс заявил о создании детектора лжи, принцип действия которого существенно отличается от уже существующих

полиграфов. Аппарат Чанса способен выявлять ложь на основании данных о кровообмене в головном мозге обследуемого, а не на величинах ритма его сердцебиения и дыхания, как это происходит сейчас. Еще один новый тип полиграфа предлагает пенсильванский ученый Дэниэл Лэнглен, который в своем приборе использует явление магнитного резонанса^[14]. Данные приборы потенциально более точны, чем ныне существующие средства. Только в этом случае результаты, получаемые посредством данного научного направления, будут считаться бесспорными, и указанное направление криминалистической техники перейдет, возможно, в категорию «традиционных».

К интересным направлениям, где используются во многом данные криминалистики – теории криминалистической идентификации и диагностики, криминалистической габитоскопии, дактилоскопии – относится все более широко распространяемое ввиду политических причин, такое направление как биометрия. Нельзя не упомянуть его в ряду криминалистических, хотя строго говоря, криминалистическими являются только лишь принципы обработки информации – получения и анализа данных радужной оболочки глаза, термической карты лица, параметров голоса, отпечатков пальцев и пр. Возможно, что в недалеком будущем данные практики использования средств биометрии и объем накопленного эмпирического материала позволят считать ее отдельным направлением науки и особым возражением против включения последней в число криминалистических учений, вероятно, нет, поскольку теоретическая база биометрии, как мы уже отмечали, в целом разработана именно в рамках криминалистики.

Таким образом, следует отметить, что говоря о проблемах «новых» направлений криминалистической техники следует отметить развивающийся характер их методологической базы и инструментария, что, в то же время, дает широкие возможности для развития, что связано, во многом, с уровнем научно-технического прогресса в целом.

Қолданылған әдебиеттердің тізімі

Список использованной литературы

1. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г. и др. Криминалистика: учебник. - М: Инфра-М, Норма, 2017. - 928 с.
2. Агафонов В.В., Филиппов А.Г. Криминалистика: учебное пособие. - М: Юрайт, 2016. - 186 с.
3. Александров И.В. Криминалистика. Практикум: учебное пособие для бакалавриата и магистратуры. - М: Юрайт, 2017. - 354 с.
4. Александров И.В. Криминалистика. Тактика и методика. Задачник: учебное пособие. - М: Юрайт, 2017. - 354 с.
5. Александров И.В. Криминалистика. Тактика и методика: учебник для бакалавриата и магистратуры. - М: Юрайт, 2017. - 314 с.
6. Александров И.В. Криминалистика. Тактика и методика: учебник. М: Юрайт, 2016. - 313 с.
7. Александров И.В. Криминалистика: учебник для бакалавриата и магистратуры. - М: Юрайт, 2016. - 336 с.
8. Александров И.В., Егоров Н.Н. Криминалистика. В 5 томах. Том 3. Криминалистическая техника: учебник для бакалавриата, специалитета и магистратуры. / Под ред. Александров И.В., Егоров Н.Н. - М: Бакалавр. Специалист. Магистр, Юрайт, 2019. - 216 с.
9. Александров И.В., Колдин В.Я. Криминалистика. В 5 томах. Том 2. Методология криминалистики и криминалистический анализ: учебник для бакалавриата, специалитета и магистратуры / под ред. Александров И.В., Колдин В.Я. - М: Бакалавр. Специалист. Магистр, Юрайт, 2019. - 168 с.
10. Багмет А.М., Антонов О.Ю., Бычков В.В. Криминалистика: учебник. В 3-х частях. Часть 2. Криминалистическая тактика. - М: Проспект, 2020. - 240 с.
11. Багмет А.М., Бастрыкин А.И., Бессонов А.А. Криминалистика: учебник. - М: Проспект, 2021. - 616 с.
12. Балашов Д.Н., Балашов Н.М., Маликов С В. Криминалистика: учебное пособие. – М.: РИОР, Инфра-М, 2016. – 240 с.
13. Бастрыкин А.И. История криминалистики. Начало пути. Дактилоскопия. - М: Проспект, 2017. - 96 с.
14. Бастрыкин А.И. Криминалистика: учебное пособие. - М: Артифо, 2017. 320 с.
15. Бертовский Л.В. Криминалистика. - М: Проспект, 2021. - 960 с.
16. Драпкин Л.Я. Криминалистика в 3 частях. Часть 1. Учебник для вузов. / под ред. Л.Я. Драпкин. - М: Юрайт, 2017. - 246 с.
17. Драпкин Л.Я., Карагодин В.Н., Злоченко Я.М. и др. Криминалистика: учебник. М: Оригинал-макет, 2017. - 768 с.
18. Исаенко В.Н. Использование возможностей криминалистики и судеб. экспертизы в прокурорской деятельности. - М: Проспект, 2021. - 152 с.
19. Исаенко В.Н. Использование возможностей криминалистики и

судебной экспертизы в прокурорской деятельности: учебное пособие для специалитета и магистратуры. - М: Проспект, 2019. - 152 с.

20. Ищенко Е.П. Криминалистика в вопросах и ответах: учебное пособие. - М: Проспект, 2020. - 304 с.

21. Ищенко Е.П. Криминалистика. - М: Проспект, 2021. - 368 с.

22. Ищенко Е.П. Криминалистика. - М: Проспект, 2021. - 504 с.

23. Ищенко Е.П. О криминалистике и не только. - М: Проспект, 2016. - 384 с.

24. Ищенко Е.П., Егоров Н.Н. Криминалистика в 2 частях. Часть 1. Учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры. - М: Юрайт, 2017. - 362 с.

25. Ищенко Е.П., Егоров Н.Н. Криминалистика в 2 частях. Часть 2. Учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры. - М: Юрайт, 2017. - 184 с.

26. Ищенко Е.П., Егоров Н.Н., Волохова О.В. Криминалистика XXI века. Стратегия и тактика развития. Коллективная монография / под ред. Ищенко Е.П. - М: Проспект, 2018. - 208 с.

27. Коровин Н.К. Криминалистика. – М.: НГТУ (Электронное издание)

28. Краткий курс по криминалистике: учебное пособие. - М: Окей-книга, 2019. - 112 с.

29. Криминалистика / отв. ред. Е.П. Ищенко. - М: Проспект, 2021. - 816 с.

30. Криминалистика. Исследование документов: учебное пособие / под ред. Бобовкин М.В., Гишин П.Л., Проткин А.А. - М: Юрайт, 2017. - 258 с.

31. Криминалистика. Краткий курс: учебное пособие. - М: Окей-книга, 2017. - 112 с.

32. Криминалистика: шпаргалка. - М: РИОР, 2016. - 240 с.

33. Крюкова Н.И., Косолапова Н.В. Криминалистика: учебное пособие. - М: Юстиция, 2019. - 256 с.

34. Кушниренко С.П., Пристансков В.Д., Низамов В.Ю. Криминалистика. (Бакалавриат). Практикум. - М: Юстиция, 2019. - 176 с.

35. Лавров В.П., Шалимов А.Н., Романов В.И. и др. Криминалистика: конспект лекций. – М.: Проспект, 2020. – 256 с.

36. Лаврова В.П. Криминалистика. Конспект лекций: учебное пособие. – М.: Проспект, 2019. – 256 с.

37. Образцов В.А. Криминалистика. Избранные труды. - М: Проспект, 2017. - 368 с.

38. Савельева М.В., Смушкин А.Б. Криминалистика: учебное пособие. - М: Феникс, 2017. - 288 с.

39. Скобелин С.Ю. Криминалистика: учебник. Часть 1. - М: Проспект, 2021. - 256 с.

40. Современное развитие криминалистики и судебной экспертизы как реализация идей Р.С. Белкина. - М: Проспект, 2018. - 1040 с.

41. Топорков А.А. Криминалистика: учебник. - М: Инфра-М, Контракт, 2015. - 464 с.

42. Тюнис И.О. Криминалистика: Учебное пособие. - М: Издательский

дом Университета «Синергия», 2018. - 224 с.

43. Тюнис И.О. Криминалистика: Учебное пособие. - М: Проспект, 2020. - 220 с.

44. Шапошников А.Ю. Практическая криминалистика: Учебник. - СПб: Питер, 2017. - 384 с.

45. Шумак Г.А. Криминалистика. Ответы на экзаменационные вопросы. - М: Тетралит, 2014. - 208 с.

46. Шурухнов Н.Г. Криминалистика в схемах и таблицах. - М: Эксмо, 2016. - 464 с.

47. Эксархопуло А.А. Криминалистика в схемах: учебное пособие для академического бакалавриата. - М: Юрайт, 2019. - 422 с.

48. Яблоков Н.П. Криминалистика в вопросах и ответах: учебное пособие. - М: Норма, Инфра-М, 2017. - 288 с.

49. Яблоков Н.П. Криминалистика: учебник. - М: НОРМА-ИНФРА-М, 2017. - 752 с.

50. Яблоков Н.П., Александров И.В. Криминалистика. В 5 томах. Том 1. История криминалистики: учебник для бакалавриата, специалитета и магистратуры / под ред. И.В. Александров, Н.П. Яблоков. - М: Бакалавр. Специалист. Магистр, Юрайт, 2019. - 206 с.

Оқу балылым

Едресов С.А. Брылевский А.В.

**ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ КРИМИНАЛИСТИКАНЫҢ ДАМУ
ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ**

ОҚУ ҚҰРАЛЫ

**ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ КРИМИНАЛИСТИКИ
НА СОВРЕМЕННО ЭТАПЕ**

УЧЕБНОЕ ПОСОБИЕ

Печатается в авторской редакции

Подписано в печать _____ 2022 г. Формат 60x84 ¹/₁₆
Бумага офсетная. Печать ризография. Объем 2,3 п.л.
Тираж 30 экз. Заказ № __.

Отпечатано в типографии
Костанайской академии МВД РК им. Ш. Кабылбаева
г. Костанай, пр. Абая, 11.

ISBN 978-601-7931-41-4

